

QUARTA PART

Un ecosistema complex: el cas català

Capítol 13

El cas català

Mentre el biculturalisme promogut per l'Estat és de signe imperialista perquè s'assumeix com una política de representació i fins i tot de sobreposició substitutòria d'una ètnia sobre una altra, el biculturalisme promogut per una ètnia amfitriona en relació amb les ètnies hostes no té el caràcter d'eliminació de cultures en les seves bases de sustentació, sinó que més aviat s'assumeix com una integració cultural a títol individual, ja que en tot cas les ètnies hostes continuen la seva existència en els seus territoris d'origen amb independència de la posició que obtenen i del paper històric que exerceixen els seus individus en el territori d'altres ètnies.

Claudi Esteva Fabregat

13.1 Introducció

Dins del conjunt de casos i fenòmens de contacte lingüístic, l'experiència catalana presenta, especialment en l'actualitat, un grau de complexitat difícilment aconseguit per altres situacions existents. A la sortida d'una encara recent —i, en part, vigent— situació de subordinació política amb uns principis d'estricta unilingüisme oficial i públic estatal, s'empren un procés de normalització lingüística —amb tots els sub processos de codificació/elaboració i d'extensió de la competència i de l'ús d'una varietat estandarditzada— en unes condicions demolingüístiques configurades per una extraordinària presència interna de població d'origen precisament castellanoparlant. Simultàniament, doncs, es donen diversos fenòmens que fan referència als contactes entre codis de comunicació lingüística: alt grau de bilingüïtzació asimètrica de la població autòctona, la qual ha estat històricament al-

fabetitzada no pas en català sinó únicament en castellà; pertinença a un Estat que, malgrat la diversitat lingüística de les seves poblacions, té encara avui el castellà com la seva llengua oficial única en els seus òrgans centrals, fet que provoca que sigui aquesta l'única aclaparadorament usada en tots els missatges —oficials i no oficials— que prenen el conjunt del territori de l'Estat com a perímetre comunicatiu, amb la consegüent bilingüïtzació generalitzada de les poblacions de Ll diferent a la castellana; oficialització del català com a llengua pròpia de Catalunya, amb l'essentat procés d'extensió d'un estàndard escrit i oral a través del sistema educatiu i dels usos públics més directament dependents del poder autonòmic, que ha de començar a produir l'alfabetització de la població també en català, tant d'origen autòcton com immigrat, amb el consegüent grau de bilingüïtzació d'aquesta darrera; una ordenació educativa que preveu, doncs, la bilingüïtzació en català i en castellà de la totalitat de la població, sigui quin en sigui l'origen; un conjunt de comunicacions institucionalitzades en una i altra llengua, segons la procedència del missatge i el grau de normalització en l'àmbit corresponent; i uns milions de ciutadans que usen varietats d'un o altre idioma per parlar-se entre ells, segons la seva procedència, zones i anys de residència, històries de relació interpersonal, grups o classes socials, edat, ideologia, etc. Un complex entramat de fenòmens i processos i d'influències cap a una o altra banda que, dinàmicament interrelacionats, configuren un ecosistema sociocultural intricat i embullat que cal, però, necessàriament tractar d'entendre i de desembolicar¹⁴⁹.

Al llarg del llibre he sostingut un esquema basat en la imatge de la música orquestral o polifònica com a metàfora per a visualitzar la interrelació fonamental dels diferents elements d'una realitat polinivellada i integrada alhora, en què és l'organització dinàmica total resultant la que pot donar compte de la situació real més que l'anàlisi aïllada d'algun dels seus plans. Sense que s'aturi mai la música, l'organització de les veus o dels instruments pot canviar: se n'hi poden afegir de nous, poden marxar-ne uns altres, els d'una classe poden voler tocar una altra peça —fet que obligarà a una acomodació dels altres si hom vol mantenir l'harmonia i l'acord bàsics—, etc. Les formes musicals resultants, doncs, fluctuaran segons els canvis orquestrals o corals «interns», fruit dels esdeveniments a primera vista ocults o poc visibles si tenim posada l'atenció bàsicament en els sons sense percebre les vicissituds dels elements que en fa possible l'existència.

Si apliquem la metàfora al camp dels contactes lingüístics es veu clar com els canvis en els comportaments i les formes verbals que puguin resultar de la introducció de nous intèrprets o executants que només saben tocar altres instruments o altres melodies —és a dir, individus competents només en altres codis i amb representacions etnoidentitàries distintes a les dels altres— poden ser importants per als músics que inicialment formaven el conjunt orquestral —els individus de la comunitat lingüística existent històricament— si aquests darrers volen —o simplement s'hi veuen obligats per les circumstàncies externes— continuar la música encara que hagin de modificar les melodies que tradicionalment s'havien acostumat a in-

149. El lector interessat a aprofundir sobre la situació catalana pot consultar el recull bibliogràfic de Boix & Payrató (1994).

terpretar. No cal dir que, igualment com passa amb la vinguda d'altres músics de fora, l'arribada d'un nou director —amb idees i competències diferents a les dels anteriors— pot fer canviar els resultats musicals d'un conjunt orquestral o polifònic. El director pot fer canviar el repertori, la manera de tocar, fins i tot els components del conjunt, l'estil interpretatiu, etc. Igualment en els aspectes sociolingüístics de les societats, l'arribada de nova població d'altres àrees lingüístiques o de nous poders polítics poden introduir modificacions fonamentals en l'equilibri global que feia possible l'existència d'un determinat sistema de comunicació verbal, el qual, doncs, pot evolucionar fàcilment cap a la seva modificació o cap a la seva substitució per un de basat en una organització diferent.

13.2 L'evolució lingüística contemporània

La Catalunya de principis del segle XX —encara poc alfabetitzada— era hereva d'una situació políticament caracteritzada per una absència d'organització governamental específicament autòctona i lingüísticament caracteritzada per un objectiu d'extensió del castellà com a llengua oficial única a la totalitat de l'Estat i, si més no, d'ignorància oficial dels altres codis lingüístics propis de les comunitats no castellanques que també formaven part de l'Estat espanyol. Aquesta diferenciació entre l'idioma del nivell polític —i totes les funcions comunicatives públiques no oficials que segueixen habitualment les instruccions d'aquest— i el codi que, exceptuant determinades famílies barcelonines de l'aristocràcia i l'alta burgesia, era usat normalment per la pràctica totalitat de la població del país en totes les comunicacions orals quotidianes, es resolia en una distribució de funcions entre el pla escrit i el pla oral, en aquella part de la ciutadania que havia pogut aprendre de lletra. L'organització comunicativa de la societat —si més no d'aquesta part alfabetitzada— s'havia adaptat a les constriccions lingüístiques provinents ja històricament del poder polític —i del religiós que controlava també en part el sistema educatiu d'aleshores— tot aprenent una llengua diferent per al pla escrit i mantenint les varietats vernaculars autòctones en el pla oral. Per a la part de la població no alfabetitzada —i sovint no urbanitzada— l'impacte del poder polític era en aquella època encara reduït i vivia, per tant, en una organització eco-sistèmico-lingüística prou harmònica en pràcticament totes les seves funcions —excepte, si de cas, en els esporàdics escrits que els poguessin arribar en castellà, que, en no ser alfabetitzats tampoc no sabien descodificar ni interpretar. La immensa majoria de població del país transmetia, sense cap problema, les seves varietats lingüístiques pròpies a les noves generacions, que les adquirien de forma natural en el context familiar i social.

La progressiva —tot i que lenta encara— modernització de l'Estat va anar impulsant l'alfabetització de la població, que d'acord amb els principis polítics de l'època, s'anava fent en castellà, malgrat la progressiva extensió també de peticions en sentit contrari i de moviments per a la catalanització de l'ensenyament que, en el marc polític més general de la instauració de la Mancomunitat de Catalunya, van començar a avançar, tot i que en una mesura absolutament minoritària. Va ser en aquest primer terç del segle que van començar també a arribar a Barcelona les primeres grans migracions de població des de les àrees lingüístiques castellanopar-

lants. A la modificació, doncs, del pentagrama del poder polític —ja anteriorment produïda per la subordinació al govern central espanyol— s'hi començava a afegir ara un canvi —tot i que encara de poc pes— en la línia dels grups de població. En especial a Barcelona, les varietats lingüístiques castellanes es feien més presents en l'oralitat quotidiana per mitjà de la població desplaçada. Aquests canvis en l'esfera grupal van començar a tenir els seus impactes en el pla interaccional quan havien de conversar autòctons i immigrants, en especial si els primers havien estat escolaritzats o, pel que fos, havien tingut exposició prèvia al castellà. S'havia de resoldre el problema de la comunicació en les relacions intergrupals. Si l'interlocutor autòcton sabia més castellà que no pas català el participant immigrant, la conversa acostumava a anar cap al castellà per part de tots dos interlocutors. Si era a l'inrevés —pel fet que l'immigrant ja portés algun temps a Catalunya i hagués començat a entendre i a parlar una mica el català i, en canvi, l'autòcton hagués tingut menys exposició al castellà— la conversa podia anar cap al català per part de l'autòcton i cap a un castellà barrejat amb formes morfològiques i lèxiques catalanes per part de l'immigrant, que feia, doncs, l'intent d'adaptar-se a l'interlocutor. En més o menys grau, doncs, l'anomenada «conversa bilingüe» —cada interlocutor parla en la seva Ll— tenia un context més adequat per produir-se que no pas l'actual, donada aleshores la manca de suficient competència en castellà, sobretot en el pla de l'expressió, de molts interlocutors autòctons.

L'evolució d'aquestes primeres migracions va tendir a ser, en part, la que es dona habitualment en els casos típics (vg. el capítol 11). D'una bilingüïtzació bàsicament receptora i imperfecta en l'expressió en català per part de la primera generació —que va anar sentint el català en el seu entorn— es va anar passant, per simple osmosi social, a una bilingüïtzació oral a nivell nadiu o quasinadiu en la segona generació, fruit de les propietats intervinents que hem vist que faciliten el fenomen en els processos de socialització bàsica dels individus i d'un context, tot i que castellanitzat en el pla escrit i formal, plenament català en els àmbits de les relacions orals de la via diària de la gran majoria de la població. Cal tenir en compte que, en aquell moment, fins i tot per a bona part de la població autòctona escolaritzada, la competència oral pràctica en castellà podia no ser plenament col·loquial encara a causa del mateix ús oral informal del català que, en força casos, sembla que feien els mestres autòctons a les escoles, a la curta durada de l'escolarització, i, ja al segon terç del segle, a la mateixa interrupció que la guerra de 1936-39 va provocar en els estudis primaris de molts individus¹⁵⁰. Igualment, el baix nombre dels immigrants amb relació al grup autòcton i el fet de la probable avaluació simbòlica positiva de la llengua catalana per part d'aquests, donades les seves diferències socioeconòmiques respecte de la població receptora —habituals en la majoria de les situacions d'immigració— degueren influir en l'avanç de la bilingüïtzació efectiva de la segona generació. Fixem-nos en la important força que, de manera no oficial, podia tenir el català en aquella època —en especial, abans de la guerra civil— que feia, tot i ser

150. Sembla que això podia ser diferent en la població més benestant i de més llarga residència a Barcelona, per la seva més extensa escolarització i per la possible exposició més freqüent a persones castellanoparlants d'origen autòcton —les classes altes que van abandonar el català—, a funcionaris de procedència forastera i a visitants de pas.

formalment absent dels centres escolars, que els immigrants seguissin un procés de bilingüïtzació espontània, semblant al dels països normals —excepte, és clar, en les competències formals, no presents en el sistema educatiu i en poc grau en la comunicació pública escrita d'aleshores.

Les reivindicacions polítiques i lingüístiques dels catalans van tenir un cert èxit —només temporal com sabem— amb les eleccions de 1931 i l'arribada de la República. El trencament amb la Monarquia va representar la instauració d'un cert grau de poder polític autònom a Catalunya —la Generalitat republicana— i la declaració d'oficialitat per al català, si bé sense excloure l'oficialitat del castellà en cap part del territori sota sobirania espanyola i, en canvi, sense reconeixement del català —ni de cap altra llengua no castellana— en els òrgans centrals de l'Estat. Tot i així, la pressió del nivell sociogrupal sobre el polític va anar fent avançar a Catalunya —encara que amb dificultats importants— l'ús oficial i públic del català, que va anar augmentant la seva presència en les comunicacions institucionalitzades, en especial en les emeses pel nou poder polític autònom i pels ajuntaments, les quals, de retruc, estimulaven també la seva utilització en la retolació i els impresos no oficials. Cal tenir en compte aquí el desconeixement normatiu del català per part de la gran majoria de la població, donada la seva absència històrica del sistema d'ensenyament. De fet, no només la població no en coneixia, en general, la codificació establerta per Pompeu Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans durant els anys anteriors a la Dictadura de Primo de Rivera, sinó que aquesta no havia pogut ser ben finalitzada encara. Les transformacions polítiques, doncs, havien de contemplar de manera urgent l'acabament de la codificació i alhora l'extensió generalitzada de la varietat codificada per tal que aquesta pogués ser públicament usada i esdevenir, així, l'estàndard de comunicació lingüística formal del país. Retolació, publicacions, ràdio, cursos, etc., van anar fent present l'existència pública del català en un grau, però, insuficient a l'acabament del període republicà, a causa de la situació heretada i el poc temps de què, en realitat, va disposar el govern autònom per transformar la situació socio-lingüística¹⁵¹.

Tots els avanços que en el camp de les comunicacions institucionalitzades s'havien pogut registrar en el període republicà van quedar anul·lats de nou pel canvi radical que en el pla del poder polític va representar el període franquista. Derogats l'Estatut d'Autonomia i l'oficialitat del català no només es va passar a una etapa d'aturada del procés de normalització sinó a una de persecució literal de qualsevol ús d'aquesta llengua, en especial els primers anys del nou període. Retolacions, publicacions, emissions radiofòniques, ensenyament, impresos, discursos institucionals, documents administratius, etc., tot s'havia de fer únicament en castellà. El camí cap a la correspondència entre el codi de les comunicacions institucionalitzades

151. La creença, per exemple, en una escola republicana on el català era ensenyat formalment i on feia les funcions de llengua vehicular habitual sembla ser més aviat una fal·làcia que una realitat. En els curtíssims períodes d'autogovern la Generalitat republicana no va aconseguir pas de dur massivament a la pràctica el programa de reciclatge de català per als mestres de l'època. Només en unes poques escoles emblemàtiques —que han estat les utilitzades per crear el mite— el català era ensenyat i usat formalment. En la resta, tot i que la majoria de mestres poguessin ser autòctons, era personal format únicament en castellà (vg. Carbonell [1984], Monés [1984] i Navarro [1979]) i encara dependent del govern republicà central.

i el de les individualitzades —és a dir, entre els espais de comunicació i les funcions directament o indirectament controlats pel poder polític i els que depenen dels plans grupals/interaccionals— quedava de nou estroncat i l'incipient nou equilibri dibuixat quedava simplement en fase de projecte. L'etapa que ara començava, si de cas, no faria res més que augmentar notablement la influència del nivell polític i la pressió exercida sobre els nivells grupal i interaccional, amb l'objectiu d'estendre molt més l'ús del castellà arreu de Catalunya i en el màxim de funcions. L'anada a l'exili i la depuració de molts mestres autòctons va obrir el camí a molts funcionaris provinents de fora de Catalunya que van ser els encarregats de dur l'alfabetització únicament en castellà arreu del territori, vehiculant a més l'ús oral total del castellà, per tal com ells mateixos molt sovint ni entenien ni parlaven el català. Tota una nova generació creixeria ara sota l'impacte de les directrius polítiques anticatalanes en una situació global de derrota militar i de repressió de qualsevol discrepància o reivindicació. Els eslògans humiliants i el discurs estigmatitzador de tot el que es relacionava amb els trets culturals característics de Catalunya van acompanyar la població catalana amb força durant els anys quaranta i els cinquanta, i amb menor intensitat a partir de la meitat dels seixanta.

En aquest marc polític, l'esmentada espontània evolució intergeneracional cap a la bilingüització en català de la població immigrada va anar fent-se més difícil a mesura que creixia la competència en castellà dels infants i joves catalans. En unes escoles on el català era denigrat i ridiculitzat i on el castellà era presentat com la llengua de l'«imperio» i de la «hispanidad», les representacions autominoritzants i la pròpia immemorialitat de cada generació van anar produint, en especial a les zones urbanes, una població autòctona globalment molt més propensa a usar el castellà en la relació interpersonal que no pas una població immigrada procliu a utilitzar-hi el català. Per raó de la política lingüística oficial, mentre la població autòctona era bilingüitzada —en l'oral i en l'escrit— en castellà i no se li facilitava ni el coneixement de la normativa formal del seu idioma —proscrit de la comunicació pública oficial i no oficial—, la població d'origen immigrant trobava un entorn educatiu i oficial que li ofería el ple ús de la seva varietat formal en el sistema escolar i en la comunicació pública i li negava el de la llengua de l'àrea receptora. En aquestes condicions, el nombre de comunicacions intergrupals en castellà per part de tots dos interlocutors va anar augmentant —seguint de fet, un costum ja establert en especial a Barcelona entre els autòctons coneixedors del castellà— i aquest comportament va anar consagrant-se entre les noves generacions com a norma «natural» i, de fet, d'obligat compliment.

Les modificacions polítiques, doncs, actuaven sinèrgicament amb les modificacions que s'havien produït en el pla de la població i construïen un sistema interaccional on el castellà començava a ser present de forma habitual. L'impacte, però, més portentós sobre el pla dels grups de població tingué lloc a partir de la segona meitat del segle quan moltes més persones que abans van començar a arribar a Catalunya procedents de l'àrea lingüística castellanoparlant. No solament l'altíssim nombre de desplaçats —possiblement el moviment migratori de causació no bèl·lica més extraordinari dels registrats aquest segle a Europa— sinó també el fet que aquests s'afegien ja a moviments anteriors encara no perfectament integrats intergeneracionalment i que es produïa un esquema de distribució residencial que col·lo-

cava sovint els nouvinguts en barris aïllats dels centres tradicionals de les ciutats, van configurar una situació peculiar que evolucionaria de manera anormal respecte dels casos típics d'immigració abans explicats. Produïts aquests grans moviments migratoris en aquesta etapa política de subordinació de la comunitat catalana als dictats i lleis del govern espanyol, i en plena implantació d'una política lingüística que impedia l'ensenyament del català i en català en el sistema escolar i que produïa l'ús gairebé únic del castellà en tota la comunicació pública, va ser difícil a gran part de la nova primera generació immigrada fins i tot tenir la suficient exposició per a desenvolupar la comprensió del català. Situats, doncs, molt sovint en entorns de composició demolingüística homogènia d'origen al·lòcton en barris, fàbriques i empreses, el contacte amb el català va ser més aviat reduït per a la seva majoria. Fins i tot en els casos en què coincidien població autòctona i immigrada en els llocs de treball o de residència, la creixent bilingüïtzació en castellà dels nadius feia que aquests s'adrecessin regularment en castellà als nouvinguts, sobretot si tenim en compte que aquests, evidentment, no arribaven pas amb cap mena de competència en la llengua històrica del territori. Els encontres, per tant, es produïen ara ja entre dues poblacions l'una de les quals sabia la llengua de l'altra, però no així a l'inrevés. Amb aquesta distribució de competències, les interaccions personals entre individus d'un grup i l'altre tendien a fer-se en castellà —o, en tot cas, cadascú en la seva llengua, i de vegades amb barreges de mots i girs de l'altra, en aquells casos en què es tractava d'individus autòctons de més edat que no haguessin pogut desenvolupar la competència suficient en castellà. A aquest estat de coses s'hi havia afegit ja abans l'existència de la ràdio —només en castellà— i s'hi va incorporar la de la televisió —també únicament en castellà, excepte, més endavant, amb alguns programes a hores de baixa audiència en català. En aquest marc, la regularitat de l'ús del castellà per part de tots dos interlocutors en les converses intergrupals es va anar convertint en norma per a molts individus immigrants, que podien sentir-se, així, amb el dret d'esperar dels autòctons l'ús del castellà en les seves relacions amb ells. Per altra banda, s'anava esborrant de la consciència dels propis autòctons la anormalitat que representava el fet que fos la població històricament resident al territori la que s'hagués d'adaptar a la llengua dels immigrants, i no a l'inrevés com calia haver esperat en una situació normal. Una vegada instaurada la norma com a conducta social esperada i consagrada en general, els mecanismes socials de la conservació de les cognicions i dels comportaments (vg. el capítol 8) es van encarregar d'anar-la reproduint com si fos la conducta «natural» i legítima, vista així, en especial, per les noves generacions. Els catalans es van anar trobant, doncs, en un ecosistema que a nivell tant institucionalitzat com individualitzat els facilitava la pràctica constant del castellà —excepte en les relacions entre ells mateixos, si es reconeixien com a tals. Per contra, la població immigrada experimentava una situació en què, per a una gran majoria, no calia ni saber català ni usar-lo mai. Tot i això, sí que els individus d'aquest origen podien experimentar una certa incomoditat pel fet de l'existència de la llengua autòctona, quan, exposats a alguna interacció que contemplaven o bé en què es trobaven com a participants, no entenien les emissions lingüístiques en català que els poguessin arribar —normalment no adreçades personalment a ells sinó a altres persones pròximes en la situació o, en tot cas, a ells però formant part d'un grup de composició mixta. Fou potser aquesta l'etapa pitjor i la que més mals records

porta per a molts individus dels dos grups en contacte. Els uns, els autòctons, aplicaven amb tota naturalitat la norma de parlar-se en català entre ells, estiguessin en presència de qui fos, donat que, majoritàriament, se sentien estranyíssims i incòmodes si havien d'usar el castellà entre ells mateixos¹⁵², fet que resultava inquietant per als altres per tal com no podien seguir el fil de la conversa, però sobretot també perquè no podien entendre aleshores per què els catalans, si sabien parlar en castellà, s'obstinaven a parlar-se en català, fins i tot en presència de persones que podien no entendre el codi. De fet, però, gràcies a aquesta «obstinació», una bona part dels immigrants va poder tenir exposició al català assistint a interaccions entre autòctons, fent possible així que la situació no acabés essent autobloquejant del tot a causa de la norma d'adreçar-se en castellà als no catalanoparlants. Si no hagués perviscut la norma de parlar-se en català intragrupalment —encara que fos en presència de no catalanoparlants— aquests darrers mai no s'haurien pogut beneficiar d'aquest *input* per al desenvolupament espontani i natural, si més no, de la comprensió del codi autòcton, i la seva exposició a aquest encara hauria estat més reduïda.

13.3 Política lingüística, funcions i població

La tercera fase de la història sociolingüística de la Catalunya d'aquest segle arriba amb l'acabament de la dictadura del general Franco i amb la instauració de la monarquia constitucional, que torna a reconèixer un cert grau d'autonomia per a Catalunya i el caràcter oficial de la seva llengua. Similarment, però, al període republicà, el català no és reconegut com a llengua oficial d'Estat —com poden ser-ho, per exemple, el francès al Canadà o a Suïssa, o el suec a Finlàndia, al costat dels idiomes majoritaris— i el castellà continua mantenint el seu caràcter d'oficial en tot el territori comprès per l'Estat espanyol. Això no obstant, aquesta nova etapa permet reprendre el procés de normalització lingüística interromput el 1939 i dur a terme l'avanç resolt cap a l'acabament del procés de planificació bàsica del *corpus* lingüístic —produint terminologia imprescindible, actualitzant els diccionaris, elaborant estàndards orals, etc.— i l'extensió del coneixement de la normativa del català i del seu ús com a llengua vehicular —tot i que no exclusiva— en el sistema educatiu. De nou, doncs, el català torna a començar el procés de ser difós entre el funcionariat de les institucions autònomes i locals, per tal com n'és fet llengua habitual, mestres inclosos, donat que és ara el govern de la Generalitat el que té competències importants en matèria educativa, a diferència del període republicà. A mesura que s'estén el coneixement de la normativa se'n pot estendre també l'ús, tot i

152. Això no obstant, a Barcelona i entre certes capes altes d'altres ciutats aquesta incòmoditat era menys sentida per l'habitució a l'ús del castellà, suposo que viscuda no com a traïció etnolingüística (vg. Boix, 1993) sinó com a ús d'un codi prestigiós i valorat, diferenciador precisament del comportament de les classes baixes. Aquesta mateixa absència d'incòmoditat en individus de Ll catalana —que, a mi personalment, se'm fa estranya—, l'he poguda veure també en individus valencians —però de classe no alta— que evidencien, com veurem més endavant, una interpretació diferent de la situació sociolingüística respecte de com és viscuda majoritàriament a Catalunya.

que aquest canvi tan massiu de la competència i dels comportaments lingüístics es revela un fenomen complex i no pas de realització immediata sinó força gradual. Les comunicacions institucionalitzades sota el control directe del govern autònom van canviant progressivament cap al català, tot i que el castellà hi manté igualment el seu caràcter oficial en aquest nivell d'administració i ha de ser usat amb totes aquelles persones que ho demanin. Els canvis polítics, per tant, tornen a alterar el pla de la població, i aquesta, tot i que més aviat al ritme dels canvis generacionals, va registrant l'augment de la competència formal en el codi autòcton i del seu ús en les funcions pertinents¹⁵³. El grau de canvi de les comunicacions institucionalitzades —oficials i no oficials— essent ja important avui no és pas encara ni complet ni majoritari, en especial pel que fa a entitats i serveis dependents del govern central de l'Estat i d'organitzacions de caràcter privat. El català és encara minoritari avui, per exemple, en les comunicacions amb els ciutadans per part de la Companyia Telefònica, en els trens de l'Estat, en l'administració de justícia, en la policia «nacional», en tot l'etiquetatge comercial, en la publicitat, també en el cine, etc. L'actual entorn de comunicació pública presenta encara, doncs, globalment un predomini del castellà, i de bon tros és aquest el codi més usat en conjunt —si més no en l'escrit— en l'activitat econòmica i laboral de Catalunya. Igualment, segons el marc legal actual, els catalans no poden adreçar-se en el seu codi als òrgans centrals de l'Estat i són aquests ciutadans els que es veuen obligats a adaptar-se lingüísticament a l'administració, i no pas a l'inrevés com als països amb principis multilingües més igualitaris.

De nou podem observar la influència que el nivell polític pot exercir damunt dels nivells de la població, en aquest cas pel que fa als efectes que l'extensió de l'ús del català en la comunicació pública ha anat ja produint damunt de les competències dels individus. Així, un gran nombre de persones de Ll. castellana arribades durant la segona meitat d'aquest segle i que van tenir molt poca exposició al català durant la llarga etapa en què va ser exclòs dels àmbits públics, han desenvolupat ja un important grau de competència receptora en aquesta llengua, fet que fa pensar que l'extensió de la comprensió del català per part de la gran majoria de la població d'origen al·lòcton és un fet gairebé ja aconseguit¹⁵⁴.

En canvi, però, no s'ha desenvolupat al mateix ritme la competència emissora en català en aquest grup d'origen immigrant, fet que molt sovint és atribuït per una part de la població autòctona —crec que erròniament— al fet que aquestes persones, en general ja adultes, tindrien una «actitud negativa» respecte de la llengua catalana. Molt probablement, aquestes opinions estan fonamentades en l'experiència bilingüe dels autòctons, sense acabar-se d'adonar, però, que aquesta no és exactament la mateixa que la de bona part de la població d'origen al·lòcton. Per a la gran majoria de la població castellanoparlant adulta desplaçada a Catalunya —i també, en part, per als seus descendents ja nascuts aquí— les condicions de desenvolupament de competències i d'usos en català han estat molt diferents de les que han produït la bilingüïtzació en castellà dels autòctons. Així, mentre aquests darrers es van trobar

153. Per als canvis en la competència lingüística de la població, vg. Reixach (1990).

154. Sobre el fenomen migratori a Catalunya i la seva evolució lingüística, vg. Strubell (1988). Torres (1994) i Bañeres (1992).

—en el cas de la majoria dels individus actualment existents en la societat— amb un sistema escolar preparat per a dotar-los de competència oral i escrita en castellà —n'era la llengua vehicular exclusiva—, amb un context de comunicació pública general majoritàriament funcionant en aquest codi i, a més, en molts casos, al mateix centre escolar amb companys i amics amb qui practicaven regularment la segona llengua que estaven adquirint des del mateix moment de la seva socialització bàsica —i, per tant, a una edat biopsicològica òptima per al desenvolupament lingüístic (vg. 4.4 i 4.5), no han estat exactament aquestes les condicions en què, en molts casos, els individus de Ll castellana han desenvolupat el seu català. Excepte en els infants socialitzats escolarment en aquests darrers quinze anys —i, encara, aquí, la situació no és ben bé la mateixa— una gran majoria de la població castellanoparlant de Catalunya ni s'ha trobat amb un sistema escolar preparat per dotar-los de competència en català, ni amb un entorn de comunicacions institucionalitzades funcionant predominantment en aquest codi, ni, molt sovint —a causa de la parcial segregació residencial— amb companys i amics amb qui usar la llengua autòctona¹⁵⁵, ni molts ho han pogut fer —a causa de l'edat que ja tenien quan es van desplaçar— abans de la pubertat, el període adequat per al desenvolupament lingüístic. Per a la gran majoria, doncs, el català ha estat una llengua que han anat adquirint de grans, en base a imperfectes i parcials exposicions no planificades, i, per postres, difícil de desenvolupar en l'expressió encara que volguessin, per tal com si només algun tret ja delatava alguna dificultat en el seu ús, molts interlocutors canviaven immediatament al castellà, amb la qual cosa es veien impeditos de poder-lo col·loquialitzar i de sentir-s'hi plenament còmodes conversacionalment¹⁵⁶. Els resultats de l'actual situació, per tant, semblen perfectament lògics a la llum dels coneixements de les ciències psico-sòcio-culturals i de les experiències semblants conegudes.

155. En molts casos no ho han pogut fer ni els que es trobaven amb companys autòctons, per tal com eren aquests els qui «practicaven» el seu castellà, tot impeding als altres de practicar el seu català en la conversa interpersonal.

156. Tot i que hi ha una certa evolució —sembla, però, que encara mínima— l'adaptació al castellà per part de la gran majoria dels autòctons és un fet enormement automatitzat, rutinari i subconscient quan l'interlocutor és percebut no solament com a realment nocalanoparlant —deixant de banda en tot moment si és «catalanoentenc»— sinó fins i tot, molt sovint, si parla en alguna varietat del català occidental o amb accent estranger, si ocupa determinats càrrecs, té determinades professions —guàrdies, policies, taxistes, conductors d'autobusos, etc.—, o si simplement ens és desconegut (vg. Bastardas, 1991). Sembla que la simple comprovació estadística del fet que aquestes professions siguin ocupades més freqüentment per immigrants que per autòctons o bé que en un determinat espai social s'hi troben més individus d'origen castellanoparlant que catalanoparlant serveix per a instaurar una norma general que s'aplica a les categories corresponents, amb l'objectiu probable d'evitar precisament i ja de forma inicial la *divergència* lingüística amb l'interlocutor. El simple fet d'iniciar una conversa en català encara que fos només per explorar les capacitats de l'interlocutor abans de decidir en quina llengua se sostindrà la interacció ha arribat a ser un comportament de difícil aplicació per a una bona part de la població autòctona, la qual engega directament la relació ja en castellà, fet que produeix interaccions *intragrupals* en castellà sense que els interlocutors ni se n'adonin. La situació, per tant, sembla confirmar la forta tendència a la *convergència* lingüística dels individus i de les societats de composició diferenciada i, per tant, a la llarga, al predomini social de l'ús d'un sol codi, si més no en aquest nivell de funcions.

Respecte dels infants d'origen immigrant que ara mateix s'estan socialitzant en el sistema educatiu, els seus resultats tampoc no poden ser exactament com els que les etapes polítiques anteriors van aconseguir respecte del castellà dels autòctons. Globalment, l'existència d'un bon nombre de centres —especialment privats— en què no és pas el català sinó el castellà la llengua vehicular majoritària de l'ensenyament fa que la generació en curs de socialització pugui no presentar de forma general una competència col·loquial i formal suficient en el codi autòcton, fet que podria presentar problemes posteriors i, en tot cas, diferencia l'actual situació de la de bilingüïtzació exclusiva en castellà que va afectar els nadius abans de la situació democràtica. Igualment, en conjunt, la comunicació pública, en especial la que afecta més la població infantil i juvenil, no presenta un índex d'ús del català comparable al de l'ús del castellà en la bilingüïtzació històrica dels autòctons. Així, molts dels missatges a què aquesta nova generació d'origen immigrant s'exposa a fora de l'escola, no afavoreixen l'exposició a la L2 que estan desenvolupant sinó a la L1 —cosa que, com és evident, sense ser pas negativa necessàriament, redueix el nivell d'impacte potencial de la L2. Pel que fa a les possibilitats de pràctica de la L2 en converses interpersonals, com ja hem dit abans, la impossibilitat de trobar interlocutors que parlin o vulguin parlar en català és manifesta per a una gran part de la població jove d'origen immigrant, fet que no va ser pas així en el cas de la L2 dels catalanoparlants. En conjunt, doncs, tot i que cal esperar que l'actual sistema educatiu bàsic tindrà com a efecte una bilingüïtzació efectiva —com a mínim en el pla escrit o oral formal— de la població d'origen immigrant —a la qual ha de facilitar legalment tant el desenvolupament del català com també del castellà—, no és descartable del tot una certa incomoditat per a bona part d'aquesta segona generació d'immigrants respecte de l'ús informal i conversacional del català, per les poques experiències que, en el transcurs de la seva escolarització, pot ser que registri. Això no vol dir que aquests individus, situats en contextos adequats, no puguin posteriorment arribar a usar el català en funcions individualitzades. Sí que pot representar, però, una preferència per continuar usant el castellà, especialment en les relacions interindividuals orals, pel poc costum de sentir-se un mateix parlant en català en un context informal i no institucionalitzat i per una certa inseguretat en l'aplicació de la competència en els actes conversacionals —els menys «prestigiosos» des d'una òptica «culturalista» però en canvi els més fonamentals per a la vida «natural» de les llengües. Això pot ser, doncs, un handicap important per a l'èxit global del procés de normalització lingüística, per tal com mantindria encara una certa asimetria en les competències comunicatives globals dels individus en relació, que, juntament amb la norma intergrupar fortament instaurada a favor del castellà, pot dur a una situació sociolingüística que fracassi precisament, com hem dit, allà on es juga finalment la pervivència de les llengües, que és en les comunicacions individualitzades¹⁵⁷. Do-

157. Per evitar confusions que alguna vegada ja s'han produït pel que fa a la respectiva influència dels nivells de comunicació individualitzats i institucionalitzats damunt de la supervivència i continuïtat de les varietats lingüístiques, torno a remarcar que, si bé els processos de normalització han d'actuar fonamentalment damunt de les comunicacions institucionalitzades per tal com serà habitualment en aquests nivells on s'haurà produït la introducció de l'idioma al·lòcton —i podrà estar, doncs, determinant canvis en els comportaments lingüístics individualitzats— la permanència dels codis es juga finalment en aquest altre nivell més informal i aparentment «espontani» i lliure, en el qual les poblacions de-

nada la bilingüïtzació de *tota* la població en el futur —si més no en teoria— la més mínima diferència en el grau de col·loquialització de les llengües en presència pot ser un factor decisiu en la negociació de la norma lingüística interpersonal. Si es manté menor la col·loquialització —és a dir, el fet de desenvolupar la competència en una llengua fins a un perfecte grau de comoditat en els encontres conversacionals informals— del català per part dels joves d'origen immigrat que la col·loquialització del castellà per part dels d'origen autòcton, les relacions intergrupals futures —comptant a més, com hem dit, amb la norma actual favorable al castellà— poden anar-se produint encara majoritàriament en castellà, amb conseqüències molt importants per a l'evolució de la situació sociolingüística. Cal tenir present l'augment probable d'aparellaments entre individus d'origen mixt, amb un pes efectiu de la seva norma de relació interpersonal inicial en la configuració de la totalitat de l'ús lingüístic familiar, incloent-hi els fills que puguin tenir.

Les normes interpersonals són, per tant, d'una importància decisiva en l'evolució global del procés, en especial si tenim en compte l'evolució demolingüística que s'ha anat produint en aquestes tres darreres dècades. Molt probablement, a causa de l'acumulació de persones d'origen immigrat que, tot i bilingüïtzar-se en català, al llarg d'aquest segle han continuat transmetent als seus fills el castellà com a L1, així com de la diferent taxa de natalitat que en els primers anys de la migració tendien a presentar els al·lòctons en relació amb la dels autòctons, i de l'afavoriment durant anys del pas cap al castellà com a llengua familiar quasiúnica en els matrimonis d'origen mixt —en especial a Barcelona i l'àrea metropolitana—, l'equilibri grupal ha anat decantant-se intergeneracionalment cap a una majoria d'individus de L1 castellana a Catalunya, tot apareixent un grup important de bilingües familiars¹⁵⁸. Sense voler dir que les proporcions actuals hagin de restar estàtiques i que no es puguin modificar per una recuperació de la natalitat dels autòctons o pel mecanisme del matrimoni mixt, que en el futur pot, si més no, augmentar la transmissió del català —almenys per part d'un dels progenitors—, l'evolució demolingüística registrada té una importància extraordinària per al futur del procés de normalització lingüística. No és estrany que diverses veus s'hagin aixecat per manifestar la seva inquietud respecte de la salut de l'ús del català en l'esdevenidor immediat, després de notar arreu el gran ús del castellà com a codi col·loquial de més i més població, en especial en l'esfera infantil i juvenil. Mentre globalment, doncs, l'ús del català avança en el nivell de les comunicacions institucionalitzades, el del castellà pot fer-ho en les comunicacions individualitzades a causa del diferencial demolingüístic. Això no vol dir que els efectes de les comunicacions institucionalitzades no comencin ja a sentir-se en determinats grups generacionals, que, bilingüïtzats efectivament

cideixen com parlar-se quotidianament en les seves relacions de treball, d'amistat, afectivosexuals, de veïnatge, etc. De manera especial la continuïtat lingüística intergeneracional es determinarà en el si d'una relació individualitzada —la parella— però en la qual no seran pas absents les influències de tipus institucionalitzat. En una dinàmica d'interrelació, per exemple, les comunicacions institucionalitzades hauran contribuït a determinar les competències i les normes lingüístiques dels actors socials i pesaran també a l'hora de decidir —tant si es fa conscientment com subconscientment— en quin codi o codis els progenitors parlaran als seus fills, variable bàsica del procés de transmissió lingüística intergeneracional i, doncs, de la supervivència o extinció definitiva de les llengües humanes.

158. Sobre l'evolució de la llengua familiar a Catalunya, vg. Torres (1994).

en català, poden usar-lo força habitualment —ja sigui en funcions formals o informals— si es troben en àmbits on aquest ús és la norma prevalent. L'impacte extraordinari, però, que aquesta reinversió demolingüística, juntament amb el perill de la reproducció de la norma intergrupal favorable també al castellà¹⁵⁹, pot tenir sobre l'evolució del procés no escapa a ningú. El fet que, per primera vegada, la minorització lingüística de la població autòctona pugui ser no només política sinó també demogràfica —en el propi territori— pot anar essent cada vegada més una realitat a mesura que es vagi acomplint el reemplaçament intergeneracional de la població. En aquest aspecte, serà probablement crucial les representacions que sobre el pla lingüístic desenvolupin els infants d'un origen i l'altre, però en especial els de Ll castellana. Quina relació sociosimbòlica arribaran a sostenir amb les seves dues llengües, el castellà i el català? Com influirà la qüestió de la seva identitat grupal sobre aquest fet? Com poden afectar els discursos antiintegradors sobretot difosos des de fora de Catalunya, però plenament presents a causa del sistema comunicatiu de massa, amb existència majoritària de canals de televisió i d'emissores de ràdio que emeten des de l'àrea lingüística castellanoparlant? El futur es presenta, en aquest aspecte, ben obert i incert.

13.4 El castellà a Catalunya

De l'exposició precedent, ha de quedar clar que la presència contemporània del castellà a Catalunya no es deu a un únic i senzill fenomen sinó en tot cas a la interrelació dinàmica entre dos factors bàsics, l'un —i, de bon tros, el més important— el de la subordinació política històrica de la comunitat catalana a les instàncies del poder central —i centralista i uniformista— espanyol, i l'altre, les grans migracions d'individus procedents d'altres àrees lingüístiques compreses en el mateix Estat i, de manera enormement majoritària, de l'àrea castellanoparlant. Donada la interdependència de la realitat és evident que aquests fenòmens han esdevingut intrínsecament interrelacionats i sinèrgics, tot i que és absolutament necessari intentar distingir-los tant per tal d'entendre adequadament l'evolució de la situació sociolingüística del país com per dissenyar les polítiques lingüístiques més adequades per a la transformació d'aquesta realitat. La tensió històrica en contra del castellà a Catalunya —sobretot causada no tant per l'extensió del coneixement d'aquest idioma sinó per la prohibició del coneixement formal i de l'ús públic del propi de la població autòctona— podria tenir el perill de transformar-se en conflicte amb la població im-

159. Cal no oblidar que el fet de la competència no és pas l'únic decisiu per al canvi de les normes d'ús lingüístic. Com ha assenyalat en el seu estudi Susan Gal, «la tria de la llengua no girava al voltant de la capacitat del parlant o de l'oient d'entendre alguna de les dues llengües, sinó de quina era la sentida com a apropiada per ser usada» (1979:123). En el cas català, aquest sentiment encara porta a usar el castellà per part dels autòctons —fins i tot amb individus clarament en edat escolar. Molt probablement, com assenyala Amparo Tuson, la norma adaptativa funciona com un mitjà d'evitació del conflicte comunicatiu (1990). Heller (1990), sobre el cas del Quebec, remarca també: «sovint hi ha límits en el grau en què les persones estan preparades per permetre la influència del conflicte grupal en les relacions interpersonals. De vegades té més sentit mantenir un comportament contradictori que no pas viure amb les conseqüències de ser coherent» (p. 14).

migrada que ha vingut a residir —i, pel que sembla, majoritàriament de forma definitiva— a Catalunya si la confusió de les causes esmentades no és aclarida de forma diàfana. Sentir a parlar en castellà a Catalunya pot ser vist encara avui per una capa més o menys àmplia de la població autòctona —o d'«ideologia» autòctona, perquè també ja hi ha el fenomen de les conversions— com una continuació exacta de l'etapa de la «lengua del imperio», sense distingir entre les persones que sí que encara sostenen aquesta ideologia subordinant —una petita minoria, però— i la gran majoria de població d'origen no català que no és pas militant d'aquesta visió i en tot cas és simplement resultat dels factors generals que afavoreixen o retarden la competència lingüística i d'un ecosistema sociocultural favorable al seu codi, que ha fet que no existís —o existís poc— la necessitat —ni sovint l'oportunitat— social pràctica de desenvolupar l'ús del català. Cal distingir molt bé, doncs, entre poder i població. No és la població immigrada la que ha causat que els autòctons no hagin estat alfabetitzats en el seu idioma ni que aquest no fos d'ús públic habitual i regular en totes les funcions normals —en les administracions públiques, en la ràdio, la premsa, en la retolació, etc.— sinó les decisions del poder polític corresponent. Com tampoc no és la població immigrada, en general, la que directament impedeix ara la necessària reintroducció del català en totes les funcions de la vida pública catalana, sinó igualment els responsables polítics o els de les organitzacions, empreses o serveis afectats. Cal tenir en compte, com ja he indicat jo mateix i d'altres, que el procés de normalització lingüística ha d'avançar fonamentalment en el pla de les comunicacions institucionalitzades —tota la comunicació pública oficial i no oficial— per tal que puguin ser facilitats els efectes que s'han d'anar produint gradualment en el pla individualitzat —en les converses cara a cara entre les persones, a títol individual. I molt probablement no és pas la població immigrada la que, de forma majoritària, té la capacitat de decisió per efectuar canvis en aquest nivell de comunicacions. Tot això no vol dir que no sigui cert el fet objectiu que la presència d'un nombre tan elevat de persones amb poc coneixement, fins fa poc, ni del català oral, sigui un factor de retard i de dificultat «natural» per a fer avançar el procés de normalització. Ben segur, però, no n'és la variable fonamental, com ja s'ha vist en molts casos en què organitzacions amb un component important de població de Ll castellana, i, en especial si és jove, han avançat cap a graus d'ús habitual del català en les seves comunicacions institucionalitzades certament molt alts.

Contra el que es pugui creure, el problema per fer avançar més ràpidament el procés de bilingüització de les persones d'origen immigrat no es troba, doncs, tant en les «actituds» suposadament negatives de la majoria dels castellanoparlants residents a Catalunya, sinó en les propietats humanes que fan que els fenòmens de canvi i persistència dels comportaments i representacions de les poblacions¹⁶⁰ tinguin uns *ritmes naturals* que són difícils de forçar sense causar violència interior en els

160. Aquestes propietats (vg. 8.2 i 8.3) afecten igualment la població autòctona, que, com veurem, continua essent, de forma majoritària, usuària habitual del castellà en les seves comunicacions escrites, i en les orals amb els individus que categoritza com a «no catalanoparlants» (vg. Bastardas, 1991:11-32), fets lògicament produïts per l'ecosistema sociocultural determinat per les circumstàncies polítiques anteriors i persistents encara a causa de les esmentades propietats humanes respecte dels canvis cognitius i socioconductuals.

individus (fàcilment convertible, posteriorment, en resistència, i fins i tot en militància activa, contra els pretesos canvis, per més legítims que aquests puguin ser).

La causació fonamental de tota la situació sociolingüística catalana es troba en el pla polític i en els esdeveniments que tan llarg període de subordinació i, per tant, de manca d'autogovern, han provocat en la història cultural del país. Aquesta subordinació s'ha donat precisament en el període històric en què, com hem explicat al capítol 7, han tingut lloc en la història europea el predomini de la ideologia de l'Estat-nació, el fenomen de l'extensió generalitzada de l'alfabetització en la llengua de l'Estat —excepte en uns pocs casos de multilingüisme igualitari— i, en general, el procés anomenat de modernització, amb canvis tecnològics transcendents que han afavorit l'eixamplament irreversible de les àrees de comunicació i control, tot facilitant els governs centralitzats i les influències massives dels poders dominants sobre les poblacions i les comunitats esdevingudes «minoritàries» en els seus propis territoris històrics, per virtut de les vicissituds polítiques. És en aquest context general on es pot entendre la deserció lingüística i identitària d'una part no menyspreable de les capes altes urbanes de Catalunya en favor del castellà com a llengua primera dels fills, així com els fracassos de les temptatives per tornar a fer oficial el català al seu propi territori —per la imposició política exterior— i, en general, la situació sociolingüística en què es trobava el país al final del període franquista.

Atès que les situacions humanes no són pas estàtiques sinó intrínsecament dinàmiques, nous factors s'han vingut a afegir a l'actual situació en el pla de la població. Noves migracions, ara provinents d'àrees més allunyades com Àfrica central i del Nord, comencen a arribar a Catalunya i, si el flux continua com sembla previsible, poden contribuir a alterar de nou l'actual mapa demolingüístic— i sociolingüístic. Cap a quina banda ajudaran a decantar el procés les noves migracions? Seran un element neutre o afegiran el seu pes a un dels grups lingüístics en contacte? Pels estudis —encara més aviat pocs— de què disposem fins ara, sembla poder afirmar-se que les noves poblacions són, en principi, sensibles al medi on resideixen. Si s'instal·len en poblacions de clar predomini catalanoparlant els adults poden anar desenvolupant competències en català —especialment els homes, ja que per la seva tradició cultural moltes dones, sobretot en el cas dels àrabs, no treballen a fora de casa. Si resideixen, però, en poblacions o barris on el predomini de la població és castellanoparlant, tendiran a desenvolupar més el castellà que no pas el català, en especial els adults, ja que els infants poden trobar el català a l'escola i compensar potser així el desequilibri. Cal no menysprear pas el pes de les noves migracions presents i futures, ja que, com va demostrar el cas del Quebec, en situacions d'asimetria lingüística aquestes poblacions poden tendir a engruixir més el grup de llengua majoritària —més prestigiosa i potencialment més usable en la mobilitat laboral— que no pas els conjunts de llengües demogràficament i territorialment menors.

13.5 Els altres casos catalans

Les altres grans zones lingüístiques catalanes integrades també en l'Estat espanyol, el País Valencià i les Illes Balears presenten aspectes alhora semblants i dife-

rents als de la Catalunya estricta¹⁶¹. D'una banda han seguit les vicissituds polítiques espanyoles igual com Catalunya, han tingut també desplaçaments de població —no tan importants com a Catalunya, però igualment considerables— des de l'àrea lingüística castellanoparlant, però no semblen haver evolucionat de la mateixa manera pel que fa a les representacions identitàries i als valors atorgats a les varietats lingüístiques pròpies. El cas valencià presenta un avançat procés de substitució lingüística intergeneracional, en especial a les grans ciutats, que, pel que sembla, fins i tot avui amb la llengua autòctona amb caràcter oficial, continua socialment actiu. Aquest comportament familiar sembla concordar amb les representacions de la població autòctona respecte de les seves identitats col·lectives i de les llengües en presència. A diferència de Catalunya, on entre la població autòctona predomina una representació concèntrica en què primer s'és català, i després, si de cas, políticament espanyol —com es pot ser també europeu—, al País Valencià sembla prevalent una inversió de l'ordre dels termes: primer s'és espanyol i, després, com a subconjunt, valencià. Igualment, així com a Catalunya la llengua autòctona és un valor important i central de la seva societat i es fa llengua prioritària obligatòria de l'ensenyament, al País Valencià aquest sentiment sembla no donar-se amb la mateixa intensitat i, en conseqüència, només es fa llengua prioritària de l'ensenyament per a aquells pares que ho demanin —de manera creixent, però minoritària en conjunt— i, en tot cas, es deixa, en general, com a assignatura obligatòria. Tot i que hi ha hagut la decisió política de disposar d'un canal propi de televisió, aquest, a diferència dels de Catalunya, que emeten exclusivament en català, ha emès des del seu començament en valencià i en castellà. La recent victòria política dels partits que menys defensen en els seus programes la normalització lingüística sembla confirmar les diferències representacionals respecte de les de Catalunya, i deixa el procés en una situació incerta d'imprevisible evolució.

Pel que fa a les Illes Balears la situació també és peculiar i diferent tant de la del País Valencià com de la de Catalunya. L'evolució sociolingüística a les Illes Balears no s'havia decantat ni de bon tros cap a un procés de substitució lingüística intergeneracional com el del País Valencià fins més recentment. El caràcter idiosincràtic de la seva situació geogràfica n'havia fet una societat conservadora, fins i tot, doncs, en l'aspecte lingüístic, fins a la seva industrialització turística a partir dels anys seixanta. Amb l'enorme expansió econòmica que representa ser il·loc de destí de milers de turistes europeus, l'ecosistema sociocultural autòcton es va ressentir sobretot de l'arribada de personal procedent de l'àrea lingüística castellanoparlant de la península, amb una interrelació amb el pla politicoinstitucionalitzat semblant a l'exposada per al cas de Catalunya. Amb els autòctons alfabetitzats únicament en castellà, sense consciència

161. El cas d'Andorra presenta característiques molt particulars i diferenciades de les altres grans zones de l'àrea lingüística catalana incloses dins d'Espanya. Igualment, la situació a la Catalunya del Nord i a l'Alguer demana anàlisis específiques. Cadascun d'aquests casos és il·lustratiu de diferents combinacions de factors d'influència: en el primer cas —Andorra—, ens trobem amb una organització política teòricament independent, on el català és l'única llengua oficial, però sense gaire força per integrar lingüísticament la població immigrada —en especial, d'origen castellanoparlant i lusoparlant (vg. Boix & Farràs, 1994); en el de la Catalunya del Nord integrada en l'Estat francès, un procés de substitució intergeneracional del català ja gairebé aconplegut; i en el de l'Alguer, un illot lingüístic dins de l'àrea sarda i sota la plena influència oficial de l'italià.

col·lectiva clara —cada illa de fet és una societat diferent— i sense estàndard lingüístic propi de referència, la població es va bilingüitzar asimètricament a favor del castellà i és aquest el codi habitual en molts llocs de treball de la indústria turística i de les relacions amb la població hispanòfona nouvinguda. Igual com a Catalunya, les relacions intergrupals van anar fent-se en castellà, fet que esdevingué habitual i es convertí en norma ja subconscient i constringent per a ambdós interlocutors, en especial a Palma. El fenomen de la substitució intergeneracional comença a fer-se present en algunes capes altes de la capital i també en el cas dels matrimonis d'origen etnicolingüístic mixt, tipologia que molt sovint duu ambdós cònjuges a usar el castellà amb els fills, aquests convertits així ja en individus de L1 castellana. El procés no sembla ben bé el mateix als pobles, on el matrimoni mixt pot afavorir, aleshores, la transmissió del català¹⁶². Molt probablement, el mecanisme d'influència de l'entorn deu ser semblant al de Catalunya: si demolingüísticament el lloc és de majoria catalanoparlant el matrimoni mixt va cap al català; si, en canvi, la composició és més equilibrada o de majoria castellanoparlant, aleshores l'evolució és cap al castellà. En conjunt l'evolució intergeneracional és negativa per al català i tot fa pensar que si no hi ha un canvi en la política lingüística que empenyi de manera resolta el procés de normalització, la situació pot anar derivant cap a etapes cada vegada més regressives per al codi autòcton. En el cas balear cal afegir que políticament el seu grau d'autonomia és menor que el de Catalunya i que el del País Valencià, ja que, entre altres competències, no disposa globalment encara de la de l'ensenyament, que resta en mans directes del ministeri espanyol corresponent. Tampoc el govern balear no s'ha distingit fins ara per una política clara d'extensió de l'ús oficial i públic del català. Les representacions imperants semblen ser, doncs, d'indiferència i, en tot cas, de conformitat amb la situació present i de poca preocupació oficial pel tema lingüístic.

13.6 Cap al futur

Com ja vaig escriure a Bastardas (1994), cal tenir present que, en molts casos, el concepte de *normalització lingüística* engloba, de fet, com a mínim, tres processos distints, tot i que interrelacionats: per una banda hi ha l'*aturada i reinversió de la pèrdua de les varietats vernaculars* habitualment usades en les comunicacions de tipus privat, i, per tant, en el medi familiar i, en especial, en la transmissió lingüística intergeneracional; per l'altra, el procés més conegut internacionalment i tradicionalment com de *planificació lingüística* —encarat a aconseguir l'estandardització de la llengua en la comunicació pública— i, allí on s'hagi produït el fenomen, el procés d'*integració-bilingüització-assimilació d'immigrants*, que sovint —per la llibertat de desplaçament existent— són precisament parlants de varietats de la llengua dominant.

Pel que fa al primer dels macroobjectius —aturar la pèrdua de les varietats lingüístiques, és a dir, la substitució lingüística intergeneracional, ja que l'abandonament es fa en favor del codi al·lòcton—, és clar que cal aconseguir el canvi de les representacions dels individus respecte de les varietats i/o globalment del codi en qüestió.

162. Per a una visió aprofundida i actual d'aquesta situació, vg. Melià (1996).

Enfront de la interpretació de les formes lingüístiques autòctones com a prescindibles i/o perjudicials socialment per als seus parlants, cal aconseguir una resignificació positiva i d'utilitat per a aquests. Molt probablement, en les situacions ja avançades de processos d'adopció del codi al·lòcton com a Ll dels fills —del qual, com he dit, es desenvolupa molt habitualment una varietat basada en la modalitat estàndard (si és que no hi ha contacte social normal amb parlants)— l'únic camí eficaç de resignificació és precisament la dignificació del codi autòcton en base a la difusió d'una varietat plenament codificada i a l'atorgament a aquesta de funcions sociosimbòlicament importants. El procés d'abandonament intergeneracional sembla encara estar força actiu en el cas valencià i en el cas balear —sense comptar amb la Catalunya del Nord pertanyent a l'Estat francès, on ja és molt avançat i majoritari— i bastant menys a la Catalunya estricta. En aquest darrer cas, hom pot esperar que els casos que contemporàniament s'anaven produint —en especial en aparellaments mixtos en zones d'alta concentració castellanoparlant— es vagin reduint a mesura que augmenta la importància escolar i, en general, pública del català. Deixar de parlar als fills una varietat local d'un idioma sense ús públic formal no és el mateix que no transmetre'ls un codi que hauran d'estudiar a l'escola i a través del qual els seran transmesos bona part dels coneixements. Molt probablement, doncs, el segon procés —la construcció, difusió i plena adopció d'un estàndard en funcions públiques prestigioses— actuarà damunt del primer i contribuirà al manteniment de les varietats orals de la llengua, que la població deixarà d'abandonar per tal de facilitar l'adquisició del nou estàndard escolar i, en general, el seu ús en part de les comunicacions institucionalitzades. Cal esperar, com semblen confirmar-ho les estadístiques, el creixement a Catalunya d'individus que tindran les dues llengües com a primeres, fruit dels aparellaments en què un progenitor els parlarà en un codi i l'altre en un altre. Cal tenir en compte aquí que, per a molts pares de Ll castellana, tampoc el castellà no serà una llengua «renunciable», donat també el seu caràcter oficial, les seves prestigioses funcions i el seu paper com a llengua de comunicació supraestatal. En tot cas, però, la solució mixta serveix per a conservar el català com a llengua primera, tot i que també, en molts casos, el castellà ocupi el mateix lloc, o molt semblant. Pel que fa als casos del País Valencià i les Illes Balears, el procés de substitució no sembla tan segur de ser aturat per tal com, malgrat la declaració d'oficialitat per al català en aquelles zones, l'aplicació pràctica d'aquesta oficialitat en les comunicacions institucionalitzades s'ha produït encara molt reduïdament i els seus efectes poden encara no haver arribat a les poblacions corresponents, que, com hem dit, parteixen de representacions poc autoestimulants respecte de les seves varietats lingüístiques autòctones. Donada aquesta problemàtica, fóra aconsellable en aquests dos territoris l'aplicació d'estratègies d'urgència per tal d'aturar les pèrdues que potser quotidianament puguin estar-se produint (cada nou naixement implica l'establiment de la norma de comunicació lingüística dels adults amb el nou ésser, que normalment tendeix ja a perpetuar-se durant tota la vida). Un estudi aprofundit de la situació actual, amb especial èmfasi en les representacions dels potencials nous pares i el disseny d'una intervenció específica a través dels mitjans de comunicació —o més personalitzada allà on fos possible— fent prendre consciència del problema i suscitant-hi la reflexió foren, potser, mesures immediates adequades.

Respecte del segon procés inclòs dins de la normalització lingüística, l'estandarització de la llengua, també cal distingir el cas de Catalunya respecte dels del País

Valencià o les Illes. En el cas del Principat, la difusió i acceptació d'una varietat estàndard va guanyant terreny per tal com el codi autòcton té ara funcions importants en l'administració autonòmica i local, en el sistema educatiu, en determinats canals de televisió i emissores de ràdio, en determinades grans empreses, etc. Igualment sembla que es van resolent de forma gradual les divergències respecte del model de llengua en aquestes funcions institucionalitzades i es va disposant de la terminologia necessària per a expressar tot allò que fins ara no s'havia dit en català. El procés d'estandardització, doncs, és plenament actiu i l'elaboració funcional i l'extensió de la competència i dels usos van acomplint progressivament els seus objectius, tot i no ser un camí fàcil i planer. Pot preveure's, doncs, a Catalunya, si les coses no canvien, que l'estandardització del català anirà essent una realitat, si més no entre la població d'origen autòcton i bona part de la de procedència al·lòctona, a mesura que es vagi produint el metabolisme de la població i noves generacions se socialitzin en l'actual marc educatiu. En canvi, al País Valencià i les Illes Balears cal veure l'impacte que pot tenir l'extensió del coneixement normatiu de la llengua que, com a mínim, va tenint lloc a través de l'assignatura que s'hi imparteix de manera generalitzada, tot i que la major part de l'ensenyament sigui encara vehiculat en castellà. És evident que, donada la baixa consciència identitària existent, en general, en els dos territoris, la influència de la llengua vehicular pot ser molt alta i pot molt ben fer que el sistema educatiu produeixi un resultat caracteritzat per un millor coneixement pràctic i teòric de l'estàndard castellà que no pas del català. És del tot evident que, per tal d'assegurar un coneixement més equilibrat del català i del castellà caldria avançar cap a l'ús vehicular del primer en bona part de les assignatures per tal de fer contrapès a la preeminent presència pública majoritària que el castellà continuarà tenint de forma previsible en la resta de les comunicacions institucionalitzades. Igualment, els plans i les accions de transformació de l'ús lingüístic en la retolació, la publicitat, els mitjans de comunicació, els llocs de treball, etc., haurien de ser impulsats si es vol que tingui algun sentit d'utilitat la introducció de la llengua autòctona a l'escola.

L'objectiu més complex, però, dels tres que hem distingit a l'interior del macroprocés de normalització lingüística és el que fa referència a la població d'origen castellanoparlant resident avui a l'àrea catalanoparlant. Constitueix aquesta, doncs, un cas clar de població immigrada políticament i demogràficament dominant en el conjunt de l'Estat (vg. 11.5), amb totes les dificultats que això pot comportar. A més, sembla del tot probable que aquesta població, malgrat la crisi econòmica que afecta les zones industrialitzades, no abandoni majoritàriament les actuals àrees de residència i es converteixi —com ja de fet és— en població permanent i estable. S'anirà produint, així, en les pròximes dècades el procés d'*indigenització* del castellà a l'àrea lingüística històrica catalana, és a dir, el fet que el castellà serà la llengua primera d'una gran part de la població d'origen al·lòcton però que hi portarà residint ja tres generacions¹⁶³. Aquesta

163. Sobre la categorització de les poblacions entre «autòctons» i «immigrats» i, en especial, sobre el fet de quan una població deixava de ser «immigrada», Heinz Kloss opinava: «De manera aproximativa, la meua resposta seria que no només els nascuts a fora sinó també els seus fills pertanyen a aquesta categoria. Una vegada, però, una majoria dels membres adults d'un grup ètnic han nascut de pares ja nadius, és a dir, són fills de pares nascuts en el país receptor, el grup ha de ser categoritzat com a autòcton (*indigenous*)» (1971:28).

població, que anirà perdent possiblement els lligams respecte de les zones de procedència dels que seran ja els seus avis, serà, identitàriament catalana¹⁶⁴ però molt probablement tendirà a tenir encara el castellà com a llengua primera. El gran problema, per tant, és que la gran majoria de la població d'origen no autòcton que viu avui a Catalunya procedeix de l'àrea lingüística castellanoparlant, i té, doncs, com a L1 un idioma políticament, econòmicament i mediàticament dominant a Espanya — i, a més, estès pels territoris americans colonitzats—, cosa que, en tot cas, fa més problemàtica la hipotètica decisió d'abandonar aquell, de forma majoritària, com a llengua de transmissió familiar. Donades les condicions de l'actual ecosistema socio-polític-lingüístic català no és pas segur que la major part de les persones d'aquesta procedència arribin a la conclusió que serà millor per als seus fills no tenir el castellà com a llengua primera. En aquest context, el fet que el català sigui la llengua predominant de l'ensenyament pot tenir dos efectes contraposats: per a algunes persones d'origen immigrant, l'opció de canviar de llengua amb els seus fills, si és que elles han arribat ja a col·loquialitzar el català, pot resultar —en especial, en zones de clar predomini de població autòctona— un comportament considerat positiu, pels avantatges d'homogeneïtzació social que els pot oferir; per a d'altres, però, precisament pel fet que el català ja serà tan present a l'escola i en molt més grau que el castellà, poden fer l'opció de continuar transmetent als fills la seva L1 per tal de compensar la menor —de vegades globalment no certa— exposició al castellà. Per a d'altres —la gran majoria—, residents en zones de predomini autòcton, el canvi cap al català pot no ser vist com a cap benefici social —potser, en el seu context, al contrari— i decidir de mantenir el castellà a casa i el català en les activitats públiques, quan així sigui necessari. El cas català sembla anar clarament, per tant, cap a una coexistència de dos grups de L1 i l'aparició d'un tercer de bilingües familiars, en el marc d'una bilingüïtzació posterior del conjunt de la població —cada grup de L1 sabrà la llengua de l'altre—, on cada vegada s'haurà de filar més prim per entendre els factors que finalment pesaran en els comportaments lingüístics dels ciutadans.

Entre aquests factors, com he dit, serà molt important la pròpia percepció dels individus respecte de les seves habilitats lingüístiques en la comunicació real. Una persona que es percebi com a poc competent —tot i, en canvi, tenir bons coneixements essencials de la llengua— tendirà a evitar d'usar-la si no li és absolutament necessari¹⁶⁵. Aquest fet pot tendir a donar-se molt més entre els individus d'origen autòcton que

164. L'aspecte identitari és dels més foscos respecte de la seva evolució futura. Si és veritat que els lligams amb els territoris d'origen dels pares s'aniran afluixant, també és veritat que en aquests casos les representacions grupals poden anar, en un *continuum*, «des d'una sobreidentificació amb el país receptor fins a una sobreidentificació amb «casa meua», fins i tot si «casa meua» representa un país que mai no han vist» (Dumon, 1979:66). En el cas català, a més, sempre hi haurà la possibilitat de la identificació amb la categoria «Espanya», amb distints significats per a cada individu, però perfectament operativa per a les persones que en vulguin fer el centre de la seva adscripció etnicolingüística, en especial per a individus de L1 castellana. En qualsevol cas, les representacions identitàries han de ser estudiades i seguides amb el màxim interès i rigor, ja que la seva mateixa condició dinàmica en fa un objecte cognitivoemotiu canviant i sensible als elements de la resta de l'ecosistema sociocultural global.

165. Argyle (1982) dona notícia que «diversos estudis han mostrat com la fluïdesa lingüística és una condició necessària per a la integració dels estudiants estrangers als Estats Units, tot i que hi ha també proves que la confiança en l'ús de la llengua, a part la capacitat, és també igualment important» (p. 64).

entre els de procedència autòctona, ja que aquests ja fa dècades que han experimentat una bilingüïtzació i, en general, es perceben com a competents en castellà, mentre que els primers fa menys que s'exposen a un procés d'adquisició d'una segona llengua i, en general, poden tendir a pensar que no se'n sortiran —fet evidentment fals. La política educativa, per tant, si es vol que aquest factor sigui resolt, ha de preveure les estratègies necessàries de col·loquialització del català i d'encoratjament positiu per al seu ús entre els individus de L1 castellana, en especial els que tinguin un context social desavinent per a la pràctica de l'idioma no nadiu.

L'altre gran problema amb què, previsiblement, es trobaran els individus de L1 castellana en el futur pròxim serà la conducta mateixa del grup de L1 catalana que encara podrà tendir a adaptar-se de forma immediata i reflexa a l'interlocutor que sigui categoritzat com a no catalanoparlant. Malgrat el canvi generacional, hi ha indicis per creure que, globalment, la població d'origen autòcton té encara en més alt grau la norma d'adaptar-se lingüísticament a l'interlocutor que no pas la població d'origen al·lòcton, fins i tot entre la part d'aquesta que ja és perfectament competent en català —si més no des del punt de vista teòric. Una cosa és, per tant, saber una llengua, i l'altra decidir —o *sentir*— en quines funcions i amb quins interlocutors has d'usar-la. El canvi d'una norma intergrupala tan llargament instaurada serà lent, però tampoc no impossible, si tenim en compte la progressiva bilingüïtzació de la població d'origen al·lòcton —que, en el nivell conscient, no es mostra pas en contra d'usar el català amb els individus d'origen autòcton— i també, per exemple, el cas dels canvis que molts autòctons estan introduint en el seu lèxic a mesura que coneixen la normativa i les formes declarades «correctes» per al català, fets que confirmen que, si es vol, la conducta lingüística és també personalment monitoritzable i controlable¹⁶⁶. Tot i així, l'evolució tendirà a ser lenta, en especial pel fet de la tendència a la subconsciència dels comportaments lingüístics i la por mateixa dels autòctons a la significació negativa que pogués tenir per a l'interlocutor castellanoparlant la no-adaptació al seu codi, conducta, doncs, vista majoritàriament com a esperada i pertinent¹⁶⁷. Si es vol fer avançar el canvi de normes, per tant, l'estratègia d'intervenció ha de basar-se en l'estudi aprofundit del problema —en especial, en l'aspecte de les representacions i significacions associades a les conductes— i en el

166. Com ha reconegut Bourdieu, l'*«habitus»* pot ser canviat a través de la socioanàlisi, és a dir, a través de despertar la consciència i d'una forma d'«autotreball» que permeti l'individu de tenir un cert control de les seves tendències» (1992: 133). La clau del canvi de normes sembla ser, per tant, la conscienciació sobre el fenomen, la justificació i legitimació de la nova conducta i, sobretot, la seguretat de l'acceptació positiva dels altres participants afectats. El canvi, per exemple, en l'ús del mot «xampany» pel de «cava», imposat per les circumstàncies europees, s'està duent a terme a una velocitat considerable no solament en les comunicacions institucionalitzades sinó també entre la població. La modificació és vista, probablement, com a legítima i, donat el rebuig de França a permetre l'ús de la seva denominació, fins i tot com a carregada d'orgull «local». En aquest cas, però, el canvi no és vist com a conflictiu per ningú i pot ser adoptat sense problemes una vegada els individus se n'han fet conscients.

167. Tot i que costa d'imaginar segons on vius, les normes d'ús lingüístic entre grups diferents poden ser diverses. Per exemple, Gumperz (1985:38) ens informa de casos en què cada interlocutor parla en la seva varietat, ja que «adoptar la forma de parlar de l'altre fóra vist com una descortesia i constituiria una infracció de les normes locals d'etiqueta», comportament, en canvi, poc seguit en l'àrea catalanoparlant. Allò, doncs, que pot ser vist com perfectament normal en un lloc pot resultar enormement estrany en un altre.

disseny posterior de les accions de canvi cognitiu més pertinents, adequades a cada context. Tot i així, cal no oblidar la dificultat de les accions des del poder polític per intervenir directament en el canvi dels comportaments socials de les poblacions. Les dimensions grupal i interaccional poden ser, sovint, molt resistents a les influències del nivell polític. Tot i que són ordres interrelacionats en l'ecosistema, l'existència de cada un és parcialment autònoma i poden donar-s'hi amb facilitat comportaments contradictoris o discordants.

13.7 El model d'organització lingüística

La «construcció d'una comunitat lingüística viable dins el concert europeu modern» de què parlava Lluís Aracil el 1983 no és, doncs, un camí fàcil i planer. sinó, de fet, com el mateix autor ja havia indicat anteriorment, una *aventura*. I és una aventura que històricament no s'ha trobat en el millor dels contextos per ser duta a terme sinó, al contrari, com hem vist en els capítols anteriors, en les situacions més complexes que hom podia imaginar. El fet de passar cada vegada amb més intensitat d'un cas de subordinació política —de tensió, per tant, amb les elits que controlaven un Estat— a una coexistència en el propi territori amb nombrosa població procedent precisament dels grups la llengua dels quals era l'afavorida en exclusiva per aquest Estat, ha produït una realitat certament intricada. Un mateix marc polític pot permetre una evolució o una altra de la situació sociolingüística—i sociopolítica— global segons la configuració de les representacions i comportaments de la població. El mateix marc polític de la Catalunya autònoma actual pot donar lloc a un procés de normalització lingüística més ràpid, més acceptat i menys tens, segons si la composició de la població és majoritàriament d'origen autòcton —o fins i tot si en part fos immigrada d'altres Estats— que si, com ocorre en l'actualitat, és de composició mixta, amb una presència molt important de població que té com a Ll1 precisament el codi que ocupava les funcions institucionalitzades que corresponien a la llengua autòctona. Així, el fet de procedir a una reintroducció del codi propi del territori en les funcions públiques que legítimament li corresponien —fet habitualment vist amb satisfacció i orgull per la pràctica totalitat de les poblacions que experimenten aquests processos de normalització lingüística— pot ser viscut per una part de la població amb incomoditat i fins i tot amb tensió pel fet que és el seu codi el que perd funcions —en el cas de la població al·lòctona— o bé amb confusió i torbació —en el de l'autòctona— en percebre, precisament, la incomprensió del procés per part de molts individus amb qui ja fa ara anys que conviu quotidianament. Si hom vol, doncs, que el procés —l'aventura— arribi a bon terme, cal estar atent a les opinions i els sentiments de la població i actuar amb pedagogia, sensibilitat i tacte a fi de desfer les incomprensions que puguin anar existint i de facilitar l'adaptació a la nova situació per part dels individus que més camí han de fer, tot evitant, sempre que es pugui, de causar dificultats innecessàries.

Això no ha de voler dir que el procés de normalització —i, en especial, el de recuperació de les funcions que el català mai no hauria hagut de perdre— s'hagi d'aturar ni que s'hagi de replantejar. De fet, el procés està absolutament legitimat per fer avançar l'ús del català en totes les funcions i en tots els àmbits de comuni-

cació, tot vencent les possibles resistències que puguin precisament posar com a excusa l'existència de la població d'origen immigrat per no reintroduir el català en qualsevol missatge públic. És, doncs, del tot inacceptable, que retolació, impresos, paperassa de tota mena, pel·lícules, missatges orals de tipus públic, etc., fàcilment normalitzables, no incorporin més ràpidament i de forma plena el català, amb arguments del tipus «sempre ho hem fet així» o «en castellà tothom ho entén» que simplement contribueixen a perpetuar precisament la raó que addueixen per no comunicar-ho en català, tot produint la persistència de la anormalitat. La població d'origen autòcton, però, tampoc no s'ha de deixar enganyar i, com ja he dit anteriorment, ha de veure clar que no ha d'enfocar el seu disgust contra la població de Ll castellana sinó contra els responsables reals del no-canvi de les comunicacions públiques, és a dir, els propietaris o últims responsables dels establiments, empreses o organitzacions, o bé els representants polítics que han deixat tants aspectes importants de la comunicació social sense una facilitació dels canvis¹⁶⁸ i sense una regulació legal equilibrada i efectiva¹⁶⁹. Aquesta, doncs, hauria de fer possible alhora la irrenunciable i legítima recuperació global de les funcions institucionalitzades per a l'idioma autòcton tot tenint cura de l'ús també del castellà —o d'altres llengües—, mentre així fos necessari, en aquelles funcions importants que, per les seves característiques, poguessin dificultar la vida quotidiana si s'impedia la comprensió dels missatges a la població d'origen al·lòcton, en especial l'adults o d'edat avançada. Tot i que potser no sigui fàcil a causa de les ferides del passat, el procés de normalització, però, podria potser guanyar en acceptació generalitzada si, més que per un esperit estrictament anticastellà fos guiat per un de procatalà, perspectiva que, si bé és veritat que requereix una anàlisi no simplista sinó més aprofundida i acurada de la situació sociolingüística i de la intervenció política, podria contribuir a llimar els possibles punts de fricció comunitària i fer més acceptable l'avanç del català per la part més reticent de la població d'origen immigrat¹⁷⁰.

Més que, doncs, en el pla estrictament polític, les discussions sobre el procés de normalització correspondrien a un pla més aviat «tècnic» —tot i que òbviament no exclusivament— per tal com el consens sobre els principis fonamentals sembla ser-hi. La qüestió bàsica sembla ser com fer tècnicament compatible una plena recuperació de funcions per al català tot facilitant alhora l'adaptació gradual a aquesta nova situació per part de les nombroses persones que no tenen aquest com a Ll i, en especial, les que hi tenen encara problemes de competència, ja sigui per poca exposició o per la seva edat. En aquest aspecte cal tenir present que les legislacions i les polítiques són dinàmiques per naturalesa i poden perfectament anar evolucionant a

168. Cal tenir en compte, com diu De Bono, que sovint «no hi ha resistència al canvi però el canvi no tindrà lloc fins que se n'ofereixi el camí» (1980:66).

169. Com ja vaig escriure a Bastardas (1991), la política lingüística catalana s'ha caracteritzat globalment per emfasitzar els drets de l'individu en general però, en canvi, per explicitar molt menys les correlatives *obligacions de les institucions* —en especial, les de dependència no oficial, sense les quals els drets queden en enunciat purament teòrics. Sembla que darrerament, però, hi ha indicis de més atenció cap a aquest aspecte.

170. Com esmenta Dua (1996), «quan una nació segueix una política lingüística orientada a la promoció d'un determinat codi però alhora pluralista i no discriminadora, es troba en una millor posició per resoldre els conflictes lingüístics a través de la negociació i el pacte» (p. 11).

mesura que les situacions socials també ho fan. Cada moment té la seva política indicada, que no vol dir que hagi de ser la que també haurà de ser vàlida quan les transformacions que precisament dugui a terme la política aplicada s'hagin acomplert. Els processos de normalització lingüística són intrínsecament dinàmics i canviants i, per tant, políticament i legislativament evolutius, com demostren una gran majoria de casos. Aconseguides unes fites determinades, la mateixa comunitat haurà d'anar decidint democràticament i de forma consensuada els seus nous principis i objectius. Més que centrar la discussió, però, en termes de drets dels uns i dels altres, potser caldria, com he dit abans, que els debats sobre política lingüística tinguessin sempre una òptica globalment àmplia i tinguessin sempre en consideració els probables *efectes* evolutius d'unes i altres alternatives damunt de l'ecosistema socio-político-cultural que, en definitiva, sosté les llengües.

En el cas català, per exemple, les grans opcions en debat darrerament semblen poder resumir-se en dues de fonamentals. En la primera s'emfasitza el paper del català com a llengua oficial i pública prioritària —per tal com és la pròpia del país i la que té legítimament dret a aquest caràcter— mentre que el castellà fóra vista com a segona llengua en aquests àmbits, usant-la sempre que fos necessària en el nivell públic i garantint-ne el ple ús en el nivell individual. La segona posició, en canvi, seria partidària d'un model més basat en un bilingüisme oficial estrictament idèntic en aquest nivell autonòmic de govern. Així, segons aquest punt de vista, el castellà hauria de ser considerat també llengua «pròpia» de Catalunya i tindria, doncs, un caràcter de llengua oficial i d'ús públic *exactament* com el català. Establerta oficialment la presència pública de les dues llengües, la discussió se centra, doncs, en els nivells i les funcions d'ús d'una i de l'altra. Dins de la terminologia internacional, la primera opció es caracteritza per atorgar un *cert grau* de preeminència *territorial* al codi històricament autòcton mentre que l'altra es basaria més aviat en un model estricte de *personalitat* dels drets lingüístics i d'obligació correlativa de les institucions d'usar totes dues llengües en les seves comunicacions tant amb els individus com amb la societat en conjunt (vg. 7.3). Essent totes dues opcions possibles i presents en altres casos, com saber quina opció és la més adequada per al compliment dels objectius de normalització lingüística en una situació complexa com és la catalana?

Una valoració de les polítiques sempre ha de tenir en compte, de forma important, els seus efectes. Quines conseqüències provoquen generalment un model i l'altre? Dit de manera ràpida i simplificada, mentre el model més aviat *territorial* — a l'estil suís o belga— provoca un ús públic clarament preminent del codi prioritzat i, en cas d'haver-n'hi, una bilingüització habitualment efectiva de la població que té com a Ll un altre idioma diferent, l'opció del bilingüisme oficial *personal* estrictament igualitari és l'adequada quan el que es vol és que no quedi cap llengua prioritzada políticament i, per tant, que els grups lingüístics que constitueixen la societat continuïn funcionalment monolingües. En aquest darrer cas, en tenir cada grup lingüístic —en teoria— *totes* les funcions al seu abast cadascun en la seva llengua, desapareix la necessitat dels individus de bilingüitzar-se de manera efectiva. En aquesta segona opció, doncs, és com si les institucions polítiques volguessin ser un factor neutre dins de l'ecosistema global i deixen per tant la determinació de l'evolució futura de la situació sociolingüística de cada grup en mans de la

resta de les variables diferencials entre un i altre col·lectiu. Aplicant al cas català actual aquesta segona opció —defensada més aviat per una part de la població d'origen al·lòcton i per sectors de l'alta burgesia catalana— quina projecció futura podríem fer dels seus efectes?

Una anàlisi així cal que s'inscrigui en una perspectiva ecodinàmica que ens permeti veure de manera global el problema, ja que, com diu Leon Dion, «per avaluar correctament la raó d'una política lingüística en un context determinat, cal tenir en compte no només els efectes sobre les variables lingüístiques pròpiament dites sinó també sobre les variables culturals, econòmiques i polítiques que sovint en forneixen els fonaments i que en darrer terme en decidiran els resultats» (1981:30). El primer element que cal tenir en compte és la situació de partida, en aquest cas caracteritzada pels importants efectes d'ecosistemes sociopolítics anteriors que han produït una notable asimetria entre les competències i els usos lingüístics d'un i altre grup en contacte. A més, com sabem, les relacions intergrupals tendeixen a fer-se majoritàriament en castellà per part de tots els interlocutors —amb les conseqüències intergeneracionals que se'n desprenen— i en les comunicacions de les organitzacions de dependència oficial estatal i de moltes de dependència privada, el castellà continua essent l'idioma clarament predominant. A aquest estat de coses en el pla social se sobreposa en el polític un marc constitucional caracteritzat precisament per la seva asimetria en el tractament de les diferents llengües d'Espanya i clarament afavoridor del castellà¹⁷¹. A la pràctica, doncs, el govern i les institucions centrals adopten un model d'organització lingüística que té efectes semblants als de l'esquema *territorial* abans comentat, és a dir, la clara legitimació i prioritjació pública del codi oficialitzat i, doncs, la necessària, efectiva i, a més, clarament exigida bilingüïtzació dels individus d'altres llengües que són també ciutadans de l'Estat. Aquest model només és atenuat per un incipient ús i acceptació del català en determinats àmbits de l'administració perifèrica de l'Estat, en el territori de la comunitat autònoma. En el cas, però, dels organismes centrals no és reconegut ni el dret personal del ciutadà català d'adreçar-s'hi en el seu codi, pel fet que es dona per suposada i exigida la bilingüïtzació d'aquest¹⁷². Si a aquests elements supracontextuals afegim ara el segon dels models de política lingüística a Catalunya abans esmentats, què en surt? Un grup autòcton necessàriament i efectivament bilingüïtzat en català i en castellà, però en un ecosistema d'altíssima presència d'aquest codi en la comunicació pública —de dependència oficial estatal i no oficial— i d'obligat ús quotidià d'aquest en nombroses funcions. I un grup d'origen al·lòcton que només hauria estudiat el català probablement com a assignatura —per tal com hom disposaria d'una xarxa d'escoles amb el castellà com a llengua vehicular única— i amb pos-

171. Vegeu Vernet (1994) i Ninyoles (1994).

172. Podem comparar aquesta situació amb la recent reforma constitucional de Suïssa per la qual s'atorga a la població de llengua romanxa (unes 50.000 persones, el 0,8% de la població resident a la Confederació) —completament bilingüïtzada en alemany tot i ser la llengua oficial en el seu cantó— el dret oficial de relacionar-se en la seva llengua pròpia amb els organismes *federals*. Així, a més del seu ja anterior reconeixement com a «llengua nacional» —de caràcter important però més simbòlic— la Constitució atorga ara al romanx oficialitat a nivell federal, tot i que circumscrita als actes de relació (vg. Viletta (1994) i Grin (1994)).

sibilitat d'ús del castellà arreu i en totes les funcions i amb predomini d'aquesta llengua en la comunicació pública (televisió, cine, ràdio, premsa, llibres, publicitat, etiquetatge comercial, etc.), i en contacte quotidià amb un grup coetani acostumat a parlar amb els individus d'aquest origen majoritàriament en castellà. Quantes persones d'origen immigrant, donada la segregació residencial existent i la completesa de funcions per al castellà que existiria a Catalunya, podrien arribar no sols a sentir necessitat de tenir un domini comunicatiu adequat del català en tots els nivells sinó a usar-lo efectivament a la pràctica en la vida social¹⁷³? Si tampoc no hauria de servir per poder treballar donat l'ús habitual del castellà en aquestes funcions —que tampoc no podrien regular-se a favor del català a causa de la «neutralitat» de la Generalitat en els aspectes lingüístics fruit de la implícita llibertat lingüística de les organitzacions en aquest model— la percepció d'inútil «imposició» fins i tot de l'assignatura de català augmentaria exponencialment. Amb uns grups de fet asimètricament bilingüitzats com podria ser possible algun dia que es relacionessin entre ells en el codi menys conegut globalment per part dels dos grups, en aquest cas el català? Cap on portaria, en conseqüència, la inevitable —i aconsellable— fusió de les poblacions d'un i altre origen? Evidentment no a una evolució social favorable a l'ús interpersonal i intergeneracional del català, que tindria enormes dificultats fins i tot per avançar en el seu ús en les comunicacions institucionalitzades no oficials. Amb l'actual marc constitucional espanyol —que sí que porta, juntament amb la realitat històricament heretada, a una bilingüització *de jure* i *de facto* de les poblacions no castellanoparlants— aquest model es revela absolutament inadequat per a un procés de normalització com el del català que parteix d'una situació tan feble i tan desfavorable¹⁷⁴.

Tot sembla indicar, per tant, que el model alternatiu basat, com a mínim, en una preeminència del català en les comunicacions públiques —que, de fet seran les d'origen territorial català només— i en el reconeixement de drets personals per a les dues llengües fóra ara el més indicat. D'una banda permet un cert impuls necessari per anar trencant amb la rutina de les organitzacions favorable al castellà —fruit de la situació política anterior— i de l'altra reconeix plenament els drets personals que permeten a les persones d'origen immigrant un coneixement formal adequat del seu codi d'origen¹⁷⁵ i un ús d'aquest en tant que ciutadà davant de qualsevol institució. S'aconsegueix així de poder avançar en el procés de normalització del català en el marc d'una política respectuosa amb les persones que individualment vulguin continuar usant el castellà.

173. Cal recordar, com diu Edwards, que «el bilingüisme pot ser una situació estable, però només quan existeixen àmbits d'ús importants per a cada llengua. (...) No es mantenen dues llengües per sempre, quan una és suficient en tots els contextos» (1985:71-72).

174. De fet, és una constant generalment observada, que en les organitzacions polítiques oficialment bilingües, la bilingüització efectiva només ocorre, en general, entre els parlants de la L1 minoritària o de menys utilitat comunicativa.

175. Cal tenir en compte que per a les persones de L1 castellana que poden no compartir els sentiments dels autòctons en favor del català, l'organització lingüística del sistema educatiu els pot causar preocupació i resistència si són obligats a seguir una educació *exclusivament* en català que fes impossible una competència formal suficient en castellà, codi que pot ser percebut com més útil comunicativament des del punt de vista estatal i internacional (cf. Hobsbawm, 1991:116).

Com és possible de traslladar aquest model a la pràctica? Fixem-nos que l'opció seleccionada es basa en una barreja de principis. És *parcialment territorial*¹⁷⁶ en el sentit que s'atorga al català la prioritat en les comunicacions institucionalitzades (oficials i no oficials) —sense, però, una exclusió radical del castellà— i, per l'altra, és *personal* en la mesura en què s'atorga a les persones que prefereixin tant una llengua com una altra el dret a ser atesos en la que decideixin. Es poden anar fent realitat així els objectius aparentment contradictoris de recuperar la comunicació pública per al català, tot tenint cura de no posar dificultats innecessàries a les persones adultes de L1 castellana i facilitar-los l'adaptació gradual al nou context. L'acció fonamental, doncs, ha de ser sobre les organitzacions, de manera que tendeixin a usar el català com a llengua de comunicació pública prioritària i com a llengua habitual de treball i que atenguin les persones amb qui tinguin relacions en el codi que aquestes triïn. La intervenció ha de ser des d'una òptica institucionalista més que no pas individualista. Dels drets dels individus cal passar a les *obligacions de les organitzacions*, tot distingint entre persones físiques i *persones jurídiques*. Són aquestes darreres les que, de manera global, han de constituir el centre de la intervenció, tot articulant alhora accions específiques de resignificació i de canvi dels comportaments intergrupals en el pla no formal quotidià. Donada la composició de la població actual a Catalunya —i igualment a la resta de l'àrea lingüística— el principi de *gradualitat* sembla ser absolutament necessari, no solament per a la població d'origen al·locton sinó també per a l'autòctona, atesa, en conjunt, la seva alfabetització encara majoritària en castellà¹⁷⁷. En l'establiment de les diverses intervencions, doncs, cal tenir molt clar la separació de tres nivells fonamentals: la competència, el comportament i les representacions. Una política lingüística globalment adequada

176. El principi de la territorialitat dels drets lingüístics pot equivaler al concepte d'*espais protegits* dels sistemes ecològics naturals. Es tracta de la preservació d'un ecosistema determinat a fi que hi pugui continuar existint un mode específic d'organització lingüística —o, si més no, amb els mínims canvis adaptatius. Segons Mackey, però, «no n'hi ha prou amb la territorialitat unilingüe (...) per mantenir l'estatus lingüístic. Si, pel que fa als mitjans de subsistència, la població de dins del territori depèn completament de forasters que no entenen la seva llengua, el prestigi d'aquesta en quedarà força afectat» (1983b:185). En el cas català, potser la tercera via —per fugir tant de l'estricta territorialitat com de la personalitat dels drets lingüístics— podria ser la del principi de la *funcionalitat*, és a dir, la distribució funcional no jerarquitzada dels codis segons, per exemple, l'àrea de comunicació —local, supralocal, internacional. De fet, aquesta situació és ja força comuna en força organitzacions: tota l'activitat comunicativa local més habitual és en català, mentre que són en castellà tots els missatges adreçats a la resta d'Espanya i en anglès —o en altres llengües— les relacions comunicatives amb altres països.

177. Bastide (1977), per exemple, alerta sobre els resultats d'una intervenció sentida com a coactiva respecte d'una altra percebuda com a més lliure: «L'aculturació forçada s'expressarà, doncs, 1) per la multiplicació dels conflictes i 2) per la intensificació dels fenòmens de disgregació i la rapidesa operativa, mentre que l'aculturació lliure, més lenta, permet que paral·lelament operin els fenòmens de reestructuració» (p. 56). El dilema entre una intervenció més basada en la persuasió o en la regulació explícita és tractat també per Dion: «La persuasió és la via preferida generalment però sovint és poc eficaç i aleshores contribueix a atiar més que no pas a calmar els moviments en el si del grup lingüístic que la planificació intenta de promoure. Contràriament, la coerció apareix sovint com l'única manera d'obtenir resultats, però per ser moral s'ha d'emmarcar en lleis adoptades amb prudència i és susceptible de provocar la irritació del grup lingüístic dominant, fet que pot comportar conseqüències no desitjables» (1981:29). Molt probablement, doncs, cal trobar un equilibri entre les dues estratègies, no utilitzant les regulacions obligatòries si no són necessàries, i, en tot cas, fer-ho dins un marc òptim de regulació-cooperació-facilitació (vg. Bastardas, 1994b).

és la que aconsegueix resultats positius en *tots* tres plans, és a dir tant, en les competències com en els comportaments i en les representacions i, de manera especial, en aquest darrer aspecte. En una situació tan complexa com la que es dóna a Catalunya, aconseguir l'avanç del català en la competència —i, en part en el comportament— però alhora no aconseguir desenvolupar també com a mínim legitimitat, simpatia i afecte —sinó de vegades animadversió i odi— per al codi històric del país en les representacions del conjunt de la població fóra no solament un fracàs sinó un potencial perill per a l'èxit futur del procés de normalització mateix. Aquest pot, doncs, fàcilment avançar en la competència —i, en determinat grau— en els usos obligats, però en canvi naufragar en les representacions. I cal no oblidar, com hem vist a 4.3, que és al nivell de les representacions on té lloc fonamentalment la presa de decisions dels individus sobre els seus comportaments. L'atenció preferent a aquest nivell és, doncs, ineludible, si la societat vol el triomf de l'aventura normalitzadora.

Pel que fa a la resta de territoris de l'àrea lingüística catalana sota la sobirania actual de l'Estat espanyol, cadascun presenta característiques peculiars que en fan casos diferenciats i amb un ritme i unes aspiracions pròpies. Com ja indicava Vallverdú fa temps, «és il·lusori esperar que el conjunt de mesures de política lingüística aplicables a Catalunya es puguin implantar fàcilment als altres territoris de llengua catalana» (1979:45). Al País Valencià, com he assenyalat, el punt de partida és encara més feble que en el cas del Principat per tal com es produeix substitució intergeneracional en el si del grup autòcton mateix i la representació col·lectiva de veure's com un subconjunt —a més poc diferenciat— de l'entitat «Espanya» sembla que hi sigui prevalent. En aquestes circumstàncies la política lingüística també se'n ressent i fins i tot les mesures adoptades —de poca importància si les comparem amb Catalunya— en favor de la normalització lingüística troben incomprensió i contestació en determinats grups a l'interior del país. Amb vista al futur, el procés de recuperació del codi autòcton no sembla que pugui avançar de manera efectiva si el poder polític no pren la iniciativa i, com a mínim, no en fa llengua vehicular almenys de la meitat dels ensenyaments, a fi d'assegurar-ne la seva adquisició fluida i la seva represtigiació. Paral·lelament, hauria de tenir lloc un impuls efectiu en l'administració autonòmica i local a fi que el seu propi exemple esperonés el comerç i les empreses de dependència privada a usar-lo també en la retolació, els impresos i oralment. Els mitjans de comunicació —ràdio i televisió— autonòmics i locals haurien de contribuir també plenament a la tasca. Si la llengua canvia les funcions, els parlants podran canviar també les representacions. Semblant hauria de ser el camí a les Illes Balears, el govern de les quals, però, ha de salvar encara el fet de no disposar de competència sobre la globalitat del seu sistema educatiu, tot i que pot començar ja a fer molt —donat el menor temps que fa que es produeix el procés de substitució lingüística intergeneracional— a través dels altres usos públics oficials i no oficials i de les competències estrictament lingüístiques que li permeten d'intervenir en el sistema educatiu.

Capítol 14

Els supracontextos de la normalització del català

En la nostra actitud cap a la realitat hi ha hagut una fragmentació general. Això ens duu a centrar-nos sempre en problemes particulars, fins i tot quan estan relacionats de manera important amb un context més ampli.

David Bohm & F.D. Peat

14.1 Espanya, Estat unilingüe o multilingüe?

Aconseguir a dur a bon terme l'aventura de la normalització lingüística no depèn només dels esdeveniments que puguin ser localitzats a Catalunya o als altres territoris de llengua catalana, sinó dels fets i les idees que puguin predominar en contextos més amplis. Com és obvi —i avui més que mai— cap comunitat humana no viu en aïllament i les interrelacions entre les diverses parts del planeta tendiran a ser cada vegada més estretes.

Per tal com Catalunya i, de fet, la gran majoria de l'àrea lingüística catalana, és avui part de l'organització políticament sobirana anomenada «Espanya», les vicissituds d'aquesta hi tendiran a tenir una influència extraordinàriament important. Així com durant llargs períodes l'estructura i la ideologia de les elits dominants d'aquest Estat van influir de manera molt negativa en l'organització social de la comunicació lingüística de l'àrea catalana, també l'actual marc constitucional vigent a Espanya ha permès la recuperació d'un no menyspreable grau de poder polític autònom i el reinici del procés de normalització de la llengua pròpia. És clar, per tant, que els principis que regeixin la configuració de l'Estat refundat el 1978 incidiran de manera global sobre tota l'àrea lingüística catalana i afavoriran o dificultaran el desenvolupament de molts aspectes de la vida col·lectiva d'aquestes comunitats. Per això és incompreensible el desinterès que en determinats sectors de la societat catalana hi ha sovint respecte de la intervenció intel·ligent i efectiva en la vida col·lectiva de l'àmbit espanyol, donat que és en aquest pla on es prenen moltes mesures

d'importantíssima repercussió en el present i el futur de l'organització de la comunicació lingüística.

Tot i que, en general, doncs, els debats que periòdicament van sorgint entorn dels problemes lingüístics acostumen a centrar-se en el nivell «autonòmic», cal no oblidar que tots aquests processos que tenen lloc en les «parts» estan íntimament connectats a les condicions del «tot» en què estan integrats. Una visió excessivament localista de les qüestions lingüístiques —que molta gent vol tenir tot fent veure que no s'adona de les importantíssimes interrelacions part-tot-part existents— pot portar només a la frustració i a la inoperància per tal com s'ignoren dades fonamentals de la realitat que hom vol pretendre de transformar. Potser per això, per aquesta il·lusió de viure en una bombolla independent, resulten molt menys criticats i impugnats els principis i les normes que regulen avui la comunicació lingüística en el «tot» espanyol. Així, amb aquesta visió localista i reduccionista del problema, fàcilment els «dominats» poden passar a ser vistos com a «dominadors», sense ni tan sols percebre la injusta asimetria que imposa l'actual organització lingüística de l'Estat i que, de fet, és a la base de molts dels problemes que es produeixen en les diferents «parts».

Com sabem, la configuració lingüística consagrada en l'actual Constitució espanyola, es basa en la continuïtat del castellà com a única *llengua d'Estat* reconeguda oficialment, tot i que —i això és la innovació respecte del passat immediat— permet alhora l'existència d'altres llengües d'oficialitat territorial limitada, no reconegudes, però, en peu d'igualtat, ni com a *llengües oficials d'Estat* ni com a *llengües nacionals* a l'estil de la nomenclatura que la Constitució suïssa reserva per al romanx —l'idioma amb menys parlants d'aquell Estat. A part l'absència d'aquestes declaracions pràctiques o simbòliques —que tot és important—, tampoc no existeixen lleis o reglaments que reconeguin, com a mínim —com acaba de fer Suïssa per als 50.000 parlants del romanx—, el dret dels parlants d'aquestes llengües a utilitzar-les i a ser-hi correspostos en les relacions amb els organismes centrals del *seu* Estat —excepte legalment en el cas que s'adrecin a les delegacions que aquests òrgans tinguin en la comunitat autònoma on el codi d'aquests ciutadans tingui el caràcter d'oficial, tot i que a la pràctica és un dret aplicat només en segons quins casos i de manera confusionària i fins i tot contraproduent per al ciutadà que intenta fer-lo efectiu.

Les repercussions d'aquest model són, per tant, importantíssimes tant a nivell interior de l'Estat com a nivell exterior. La interpretació vigent que atorga al castellà l'exclusivitat de ser considerada com a única *llengua oficial de l'Estat* no només causa la prohibició de l'ús dels altres codis lingüístics de la població espanyola en totes les relacions d'aquesta amb l'administració central i viceversa sinó que *de facto* regula quin serà el model preminent de comunicació lingüística en les activitats i relacions no oficials a escala espanyola. L'ordenació vigent, doncs, manté en les ments dels responsables de les organitzacions que actuen en tot el territori de sobirania de l'Estat la ficció d'una població lingüísticament uniforme, per a l'atenció de la qual no cal preveure cap organització administrativa adequada al fet de la diversitat de codis que es dona a Espanya. Així, no tan sols ministeris, parlament, tribunals, grans empreses públiques, etc. no miren d'adaptar la seva estructura a la realitat multilingüe espa-

nyola, sinó tampoc les empreses privades de comunicació, comercials, de serveis, etc. Fins i tot en funcions —per exemple, impreses o fixades— en què fóra facilíssim la plasmació de l'atenció al fenomen plurilingüe de la població aquesta no s'hi produeix gairebé mai. No és estrany, així, que molts individus residents en aquesta àrea de sobirania política puguin arribar a la fàcil conclusió que aquest *no* és el *seu* Estat.

Aquesta impressió ve confirmada igualment per les repercussions exteriors que comporta l'actual marc constitucional —o, en tot cas, la seva interpretació i aplicació vigents. De cara enfora, Espanya es presenta habitualment com una unitat lingüística indiferenciada. Així, quan el país entra a la Comunitat Europea només un idioma és incorporat als ja oficials existents en aquest marc supraestatal, el castellà. A ningú no se li acut de posar-hi cap de les altres llengües en què parlen milers i milers d'altres ciutadans —ni tan sols, crec recordar, ni als directes representants polítics d'aquests ni a les seves institucions autònomes. Una vegada, però, posat el problema damunt la taula, l'Estat s'hi gira d'esquena. El reconeixement per al català d'identiques funcions a les de les altres llengües europees —algunes amb menor nombre de parlants— o la simple entrada als programes lingüístics europeus, o bé es deneguen o bé s'obtenen, només, mínimes concessions. Com que l'Estat responsable —en aquest cas Espanya— no ho va demanar —ni ho demana ara— formalment, la comunitat lingüística catalana no existeix a nivell oficial europeu en peu d'igualtat amb les altres¹⁷⁸.

És realment incompreensible que a aquestes alçades de la història, i havent-hi models de regulació plurilingüe força o molt reeixits¹⁷⁹, les elits que decideixen la configuració política espanyola —i catalana— mantinguin una situació que, en lloc de seduir i de contribuir a crear lleialtats cap al nou Estat refundat, perpetui la incomoditat i la sensació d'estranyament i d'immotivada discriminació de bona part de les poblacions de Ll no castellana. Quina dificultat fóra, per exemple, imprimir els bitllets del Banc d'Espanya en més d'una llengua, com ara a Suïssa? O els impresos de dependències estatals, convenientment redactats no només en castellà, sinó també, al costat —o amb exemplars separats—, en català o gallec o basc? I el D.N.I., i el passaport, i uns serveis d'atenció als ministeris segons la llengua que cadascú triés... Tot això està tècnicament experimentat i produiria, només, una millora de la identificació entre la població que ara no se sent reconeguda i l'Estat que manté i del qual forma part. Per què no pot ser també simbòlicament atractiva per a la població clarament majoritària de l'Estat una organització lingüística plural que aculli i integri les poblacions demolingüísticament minoritàries? De què ha de tenir por una cultura potent, establerta i internacionalment estesa, com la castellana? Per què no pot sentir-se generosa i oberta la majoria castellanoparlant? Quines modificacions tindria el seu ecosistema sociocultural si Espanya s'autoreconegués com a Estat plurilingüe igualitari? L'adaptació que haurien de fer els ciutadans de les zones històri-

178. Molt sovint, les mateixes institucions catalanes no són sensibles a aquestes qüestions lingüístiques exteriors. La mentalitat caduca de creure que els problemes lingüístics són simplement un afer «local» és encara força estesa.

179. Vg., per exemple, Bastardas & Boix (1994), Consell Consultiu (1983) i McRae (1983 i 1986).

ques de llengua majoritària en la seva vida quotidiana, fóra, evidentment, mínima o nul·la i, òbviament, sense cap perill per a la seva continuïtat cultural¹⁸⁰.

Amb tota probabilitat, la igualació oficial de les diferents llengües d'Espanya tampoc no provocaria una pèrdua de la motivació en el coneixement del castellà per part dels grups lingüístics demogràficament menors, ja que és evident la seva necessitat i utilitat en molts àmbits i comunicacions entre les organitzacions no oficials o entre les persones de Catalunya i les de la resta de l'Estat en les relacions comercials, culturals o amicals quotidianes. La supremacia evident, d'altra banda, del castellà en l'espai audiovisual i, en general, de comunicació de masses, assegura igualment l'exposició de les poblacions de Ll no castellana al primer, i, per tant, el desenvolupament de la competència, ajudada també per l'enorme exposició al castellà en la vida social habitual d'aquestes poblacions, en contacte sovintejat amb les persones que, d'origen castellanoparlant, resideixen a les altres àrees lingüístiques d'Espanya.

Que la població de les àrees històriques no castellanques sigui ben competent en castellà, però, no té res a veure amb el fet que l'Estat no els proporcioni serveis, atenció i relació en el codi propi de cada nacionalitat. Que jo sabés castellà —al costat de l'anglès o del francès, per exemple— no m'hauria d'anul·lar en cap cas el meu dret a ser atès en el codi oficial del meu grup lingüístic per l'administració estatal que aquell comparteix amb d'altres col·lectius humans. La noció de «llengua comuna» sovint entesa per intel·lectuals i tribunals del grup majoritari com a justificadora de la prohibició de l'ús de les altres llengües espanyoles en i amb l'administració estatal, no té perquè ser concebuda en aquest sentit exclouent. Pot perfectament haver-hi una regulació lingüística igualitària en tots els organismes centrals de l'Estat —precisament *perquè són comuns* a tots els ciutadans— i continuar existint, a la pràctica, un codi que tendeixi més que els altres a fer la funció d'*interlingua* entre diferents comunitats lingüístiques, que, clarament a Espanya és —i fóra— el castellà. Molt probablement, el rebuig que de vegades rep aquesta llengua precisament en la funció d'*interlingua* —intraestatal i internacional— per part de sectors importants i significatius dels altres grups lingüístics es reduiria en alt grau si no fos vista com el codi del conjunt humà que precisament no permet l'ús de les llengües demolingüísticament menors en determinades funcions pràcticament i simbòlicament importants¹⁸¹.

180. L'organització actual de la comunicació lingüística a Espanya contrasta clarament amb la filosofia de la vigent a Suïssa: «La nostra concepció suïssa de l'Estat, igualment com la Constitució, no reconeix la noció jurídica de minories lingüístiques, ni tampoc la protecció legal d'aquestes minories. Pel contrari, la nostra llei es fonamenta en el principi d'igualtat de les llengües nacionals reconegudes per la Confederació. L'alemany, el francès i l'italià són a més considerats com les tres llengües oficials, establertes en peu d'igualtat. En efecte, el caràcter especial del nostre Estat federal consisteix precisament en el fet que les poblacions suïsses que parlen llengües diferents viuen juntes en un Estat que les reuneix en una sola nació. Aquests diferents grups cultiven en plena llibertat la seva llengua d'origen i l'específica mentalitat que en deriva» (Feuille fédérale, 1942, I, 274) (citat a McRae, 1983:121). Recordeu també, com ja he dit, la recent aprovació (març del 1996) del dret oficial de relació en romanx amb els organismes federals per als parlants d'aquest idioma, el més petit demolingüísticament de Suïssa.

181. És bastant estès, per exemple, entre catalans políglotes, el comportament d'*evitar* d'usar el castellà fins i tot en fòrums internacionals —parlaments, congressos, encontres, etc.— àdhuc existint-hi traducció simultània a les altres llengües oficials de la reunió, tot i que ben segur sigui aquella la llengua segona en la qual tenen una competència més alta i fluida. A part els casos purament científics i sense traducció —en què l'anglès és ja el codi més habitualment usat— l'explicació s'ha de trobar en el

A un analista seriós no se li escapen les diferències existents entre les situacions sociolingüístiques del cas espanyol i del cas suís. Tot i que, en principi, les proporcions i el nombre dels grups són semblants —els de llengua alemanya, clarament majoritaris, els de llengua francesa en segon lloc, seguits a més distància pels italianòfons i encara molt més pels parlants de retoromànic— i que es correspondrien *grosso modo* a Espanya amb el grup castellanoparlant majoritari, amb l'àrea catalanoparlant com a segona en importància, seguida pel galleg i, en darrer terme, per l'èuscar amb molt menor nombre de parlants—, hi ha elements diferenciadors certament notables. La primera gran diferència —i, de fet, potser la més fonamental que caldria canviar— són les diferents representacions ètnico-político-lingüístiques respecte dels grups menors sostingudes pels conjunts demogràficament majoritaris. Així, mentre el col·lectiu germanòfon suís no sembla tenir cap actitud en contra de reconèixer als grups menors la igualtat dels altres codis a nivell federal, no sembla que les ideologies lingüístiques imperants a l'Espanya de tradició castellanoparlant tinguin la mateixa perspectiva. Tot i que és un tema molt poc estudiat, rau aquí un dels grans problemes per a la solució històrica de la qüestió lingüística a Espanya. Com ja afirmava Linz (1975), «moltes de les dificultats de crear alguna cosa com ara un Estat multilingüe i/o multinacional a Espanya es deriven de la naturalesa de la llengua castellana i del sentit d'identitat d'aquells que no parlen res més que castellà» (p. 374). Com molts dels altres grups humans demolingüísticament importants i que, a més, han estat el centre de la construcció d'entitats estatals a les quals han estat habitualment annexats o integrats altres conjunts etnicolingüísticament diferenciats, el col·lectiu castellanoparlant no ha estat històricament subordinat —sinó més aviat subordinant. Per tal, doncs, com ha controlat les estructures de l'Estat, no ha sofert, en general, bilingüització ni tampoc contactes migratoris globals amb altres grups desplaçats —excepte precisament en el cas dels emigrats cap a altres àrees lingüístiques d'Espanya. Històricament, ha estat exposat a un discurs més aviat imperialista i ple d'autoorgull que no pas a una ideologia de solidaritat i de cooperació amb els col·lectius més petits. La pròpia idea encara prevalent d'«Espanya» és configurada en base al concepte d'Estat-nació unitari i homogeni i, tot i la introducció en la vigent Constitució d'una fraseologia nova que podia fer esperar algun canvi en aquest sentit —com ara el terme «nacionalitats»—, la inèrcia de les disposicions mentals anteriors fa difícil qualsevol evolució generalitzada en aquest sentit. Clarament, el terme més neutre de «comunitat autònoma» o, fins i tot, el neologisme «autonomías» —usat no com a qualitat sinó com a estructura administrativa existent— han esdevingut profusament utilitzats i s'ha difuminat completament la renovació conceptual que —si més no en cert grau— implicava la nova Constitució. Intents, per exemple, tan tímids com el d'usar en peu d'igualtat totes les llengües espanyoles en una sessió anual al Senat van trobar enormes dificultats per poder ser acceptats i aprovats. Si més no, per tant, pel que fa als seus representants, la població de l'àrea castellanoparlant sembla encara trobar-se molt lluny no només de

caràcter simbòlic de la negativa. És a dir, en el significat de rebuig a un codi que s'associa històricament a violència i a humiliacions personals i col·lectives. Així, una llengua que pot funcionar molt bé en el pla estricte de la comunicació pot esdevenir inservible en el pla de la identificació segons les circumstàncies intergrupals. És la tensió entre utilitat i identitat.

l'acceptació de la igualtat lingüística sinó també de la idea suïssa que «el reconeixement d'una llengua nacional implica una garantia per a la seva existència i la preservació de la seva àrea tradicional, com també un interès federal en el manteniment de les llengües nacionals» (McRae, 1983:170).

Una segona diferència important fóra el diferent esquema de distribució de la població que s'ha anat produint a Espanya al llarg del present segle. Així com a Suïssa els grups lingüístics es troben molt concentrats en territoris específics, a Espanya el grup lingüístic demogràficament majoritari s'ha anat estenent per pràcticament totes les altres àrees lingüístiques —a excepció, en part, de Galícia, que ha estat ella mateixa centre d'emigració. En especial, com hem dit, a Catalunya, però també al País Valencià i a les Illes Balears i a Euskadi, un gran nombre de persones d'origen castellanoparlant s'ha establert de manera permanent, fet que, si més no a curt i mitjà termini, dificulta l'aplicació d'una política lingüística basada en el principi exclusiu de la *territorialitat* dels drets lingüístics. Això implica, en el model suís —o també belga— que la població d'un grup lingüístic que es desplaça a una altra zona de llengua diferent s'ha d'adaptar lingüísticament al codi del territori on ha anat a residir. Respecte, doncs, de l'administració territorial corresponent no podrà reclamar atenció administrativa ni educativa en la seva L1 sinó que l'obtindrà en l'idioma del territori. El principi, aplicat de forma general, iguala tothom en drets, donat que tant en serà afectat una persona de la majoria germanòfona que es desplaci a la zona de llengua francesa com un francòfon que vagi a residir a l'àrea de llengua oficial alemanya. Traslladat el principi a Espanya, implicaria, com a fet més sobresortint, que, així com un catalanoparlant no pot reclamar drets lingüístics si va a la comunitat autònoma de Madrid, tampoc un castellanoparlant no en podria reclamar cap si es desplaçés a Catalunya. El principi de la territorialitat és vist com un dels fonaments de la pau lingüística, donat que assegura l'estabilitat dels grups lingüístics en dotar-los d'un hàbitat propi segur i protegit, fins i tot contra els desplaçaments d'altres poblacions del mateix Estat que poguessin posar en perill la seva continuïtat cultural i lingüística. Sota aquest marc, poblacions de llengües i de demografies diferents poden viure pacíficament en Estats compartits sense por de veure's assimilades pels grups més grans. La implantació d'aquest esquema d'organització lingüística a Espanya hauria de ser, doncs, si de cas, evolutiva i progressiva. Per això, la proposta d'un esquema mixt de territorialitat/personalitat dels drets lingüístics comentada anteriorment —en el cas de Catalunya— pot fer avançar la situació actual de les llengües no castellanoparlants, tot oferint, però, un camí d'adaptació gradual a la població castellanoparlant resident a fora del seu territori històric i amb la possibilitat d'una evolució futura oberta a les decisions consensuades entre les poblacions afectades.

Un altre aspecte diferenciador entre el cas suís i espanyol rau en les característiques dels mateixos codis lingüístics. El cas suís presenta la particularitat que la convivència es realitza —a part la més petita, el romanx— entre llengües que corresponen a Estats i cultures consolidades i suficientment nombroses per a ser força autosuficients en tots o quasi tots els aspectes quotidians. A més, l'especial prestigi atorgat històricament al francès en tot Europa ha fet que la població de l'àrea germanòfona suïssa veiés amb molt bons ulls l'aprenentatge d'aquell idioma per part, per exemple, dels seus fills, donat que adquirien una altra llengua prestigiosa i important. No és el mateix cas a Espanya, on les representacions que el català —o el gallec o el

basca— poden suscitar a la majoria de la població castellanoparlant —en especial la no desplaçada a fora del seu territori històric— no tendiran a ser precisament com les que el francès produeix en els suïssos germanòfons. Igualment, cal esmentar la particularitat de la situació lingüística del grup demogràficament superior a Suïssa, caracteritzada precisament, com ja he comentat abans, per una distribució diglòssica de varietats lingüístiques força diferenciades. Tot i l'adopció de l'alemany estàndard com a llengua de les comunicacions institucionalitzades escrites i orals molt formals, la comunitat suïssa predominant usa en la seva comunicació col·loquial i semiformal oral un conjunt de varietats estructuralment força allunyades de l'estàndard esmentat, fins al punt que, tot i les similituds —o més aviat correspondències— estructurals existents, no hi hauria intercomprensió fàcil entre un parlant suís-alemany no escolaritzat i un altre que usés l'estàndard. La relació d'identificació, per tant, entre aquest grup suís majoritari i la seva llengua «oficial» —vista com un codi que ha de ser après per cada generació a l'escola, per tal com la població mai no abandona els seus vernacles propis amb els fills— pot tendir a ser força diferent de la que pot existir en la població de Ll castellana respecte de la forma i la idea de «castellà» o d'«espanyol». En aquest darrer cas, l'estàndard és vist com el codi propi i «natural» i, fent l'equació «un estat = una llengua», com la llengua «normal» que haurien d'usar *tots* els ciutadans d'Espanya. Per contrapartida, en el cas espanyol, les distàncies estructurals entre les llengües en presència —a excepció de l'èuscar— són molt menors que en el cas suís —i que molts d'altres casos de multilingüisme—, fet que podria facilitar, si no un aprenentatge complet fàcil, sí un desenvolupament mínim de la comprensió del català i del galleg per part de moltes persones castellanoparlants cultes.

Respecte del problema de la intercomunicació entre les comunitats lingüístiques diferenciades que participen en un mateix Estat, el cas suís ho resol políticament amb una promoció de l'aprenentatge per part de cada grup lingüístic de la llengua dels altres. Això, però, s'aconsegueix —i, encara, imperfectament— més entre germanòfons i francòfons que no pas entre aquests i els italianòfons, que per la seva dimensió reduïda sovint s'adapten molt freqüentment als altres grups més que no pas a l'inrevés. El problema de la comunicació intercomunitària no és, certament, una qüestió definitivament resolta a Suïssa, sobretot quan el nou factor de la mundialització dels mercats ha dut a la necessitat de conèixer altres llengües, i, de manera especial, l'anglès. Es pot donar avui el fenomen, doncs, que et sigui més fàcil comunicar-te a Berna en anglès que no pas en francès, i que molts pares germanòfons puguin declarar-se partidaris que els seus fills aprenguin anglès més que no pas francès. Fins i tot ja hi ha hagut propostes —sembla, però, que no del tot ben rebudes— per declarar l'anglès com a *interlingua* de la Confederació, ja que pel seu caràcter de llengua exògena no representaria la imposició de cap grup suís sobre un altre i, a més, facilitaria la comunicació internacional. En el cas espanyol, la situació és òbviament distinta ja que el castellà és avui una llengua el coneixement de la qual està estès per tot el territori espanyol i el seu ús com a *interlingua* —fins i tot, molt sovint, entre les comunitats lingüístiques no castellanès— és enormement arrelat i funcional. Si hom decidís, però, mantenir aquesta funció d'intercomunicació del castellà, caldria tenir en compte, com ja he dit abans, que aquest fet no invalidaria l'obligació d'un Estat lingüísticament igualitari de garantir l'ús oficial de totes les llengües espanyoles en els òrgans centrals comuns i de regular la seva presència en les comunicacions oficials i no oficials eme-

ses per a tot el territori de l'Estat (*media*, productes comercials, etc.) a fi d'afavorir el servei en la llengua pròpia a les poblacions de llengua no castellana. El principi fonamental fóra que *l'existència de les interllengües no hauria mai de posar en perill l'ecosistema dels idiomes que no fessin aquesta funció*, i, per tant, no amenaçar la seva continuïtat. Mai, doncs, una «llengua comuna» no hauria de sobrepassar les seves funcions estrictes d'intercomunicació en casos ben establerts i regulats, i, en tot cas, mai no hauria d'envair l'espai funcional dels altres codis.

La solució, sigui aquesta o una altra, per a la complexitat lingüística espanyola no sembla pas impossible si, tot plurinacionalitzant-se, l'Estat es «desnacionalitza» i cessa de ser identificat només amb un dels grups etnicolingüístics dels que componen actualment Espanya. Acabant així amb l'Estat uninacional i unilingüe, podria també anar-se acabant amb la minorització —si més no, en els aspectes de base política— de les comunitats demolingüísticament menors, que no tenen perquè veure's atacades per una posició bel·ligerant del propi Estat en què participen. A la vegada, en veure els grups no majoritaris que se'ls facilita la possibilitat de formar part d'un Estat que els reconeix en pla d'igualtat i que evita d'interferir en l'ecosistema sociocultural autòcton, la reducció de les tensions intergrupals seria enormement afavorida. En el cas català en concret, una solució que prioritzés oficialment i públicament l'idoma propi —per tal que pogués recuperar les funcions que històricament li pertocquen— al costat del manteniment de drets lingüístics per a les persones castellanoparlants per tal d'afavorir la seva adaptació progressiva i sense conflictes, i en el marc d'una Espanya que anés avançant cap al reconeixement igualitari de les altres llengües en els nivells centrals i cap a la regulació d'un multilingüisme públic clar, podria ser acceptada majoritàriament i millorar en alt grau la convivència entre els diferents grups nacionals i lingüístics¹⁸².

14.2 Normalització lingüística, Unió Europea i planetarització

El problema de la comunicació entre les organitzacions i els conjunts humans de llengües diferenciades no és una qüestió purament espanyola sinó igualment europea i ja planetària. Donada la revolució tecnoeconòmica en curs que fa que els antics espais de relació comunicativa vagin quedant obsolets i superats per l'escala continental i/o supracontinental, la necessitat imperiosa de disposar d'instruments lingüístics comuns és cada dia més peremptòria. Igualment, el nombre cada vegada més alt de països associats en organismes supraestats fa que cada vegada sigui més difícil la plurilingüïtzació institucional d'aquestes organitzacions —que es duia a terme a fi de preservar la unilingüïtzació de cada unitat component¹⁸³. Molt probablement, la solució a aquesta qüestió

182. Sembla una hipòtesi versemblant el fet que es redueix el conflicte en aquells casos en què els membres dels diversos grups lingüístics es troben en un context en què globalment l'un i l'altre conjunt troben pressions semblants per bilingüïtzar-se en el codi de l'altre col·lectiu. Si, per exemple, a Catalunya la població d'origen autòcton s'ha de bilingüïtzar en castellà per la utilitat d'aquesta llengua en moltes funcions de relació supralocal, però també la població d'origen al·lòcton ha de desenvolupar el català per a moltes funcions quotidianes, el conflicte hauria de tendir a ser menor que si només fossin els autòctons els que haguessin d'aprendre el castellà, com ocorria anteriorment.

183. Per al cas de la Unió Europea, vg. Bañeres (1986), Ramon (1994) i Vila & Sellarès (1994).

hauria d'anar cap a la implantació d'una supralengua eficaç i econòmica d'intercomunicació mundial —que, a manca de decisions formals d'organismes polítics o culturals planetaris, fa ara *de facto* l'anglès—, tot mantenint ecosistemes suficientment estables per a cada comunitat lingüística, amb la màxima possible plenitud de funcions per a cada llengua, per tal que es poguessin evitar conflictes inútils sobre aquesta qüestió¹⁸⁴.

El fet que, com diu Norbert Elias, «la funció suprema de l'Estat-nació com a unitat de supervivència disminueix en una era d'armes atòmiques, mercats econòmics supranacionals i de reducció constant del temps dels viatges» i que, cada vegada més, «la humanitat en conjunt apareix pas a pas com la més probable unitat de supervivència» (1991:140) planteja, doncs, interrogants importants per als grups humans amb processos de normalització lingüística en curs. Amb la progressiva planetarització de l'existència humana, esquemes ideològics vàlids per a un món ja ara envellit esdevenen obsolets sense que encara hagin sorgit noves cosmovisions adequades al nou present i al futur. Les representacions, però, que basaven la construcció de les llengües nacionals en una òptica estricta de rèplica dels Estats-nació existents, han de ser revisades a la llum de les noves evolucions. Les defenses anteriors del monolingüisme dels individus entren avui en crisi, paradoxalment per poder facilitar la continuïtat del grup lingüístic. Si les comunitats lingüístiques de menor demografia no es poliglòtizen adequadament poden entrar internament en crisi en veure els individus les necessitats lingüístiques de la nova era planetària i en percebre'n una visió dicotòmica entre la llengua pròpia o la llengua —o llengües— exteriors¹⁸⁵. En el marc, doncs, d'una unitat internacional que salvaguardi, però, la diversitat, les comunitats lingüístiques menors s'han ja de preparar efectivament per aquesta transició i passar a estudiar solucions imaginatives en tots els terrenys —i, en especial, de manera ràpida en l'escolar— que, tot assegurant la prevalença interior dels seus codis propis en les funcions públiques internes, els permetin de sobreviure i ser presents amb eficàcia en un món cada dia més interrelacionat i interdependent. La recerca, la reflexió i el debat social sobre les polítiques més adequades són urgents.

184. Això és, de fet, el que ja l'any 1965, escrivia Lluís-Vicent Aracil, en referència a Europa: «Cal sobretot evitar una proliferació desastrosa de conflictes lingüístics. Caldrà, doncs, emprendre una normalització lingüística a escala europea en *dos* plans complementaris. D'una banda, caldrà evidentment triar un idioma supranacional i assegurar-ne el funcionament més adequat als interessos del conjunt. D'altra banda, caldrà simultàniament garantir la subsistència normal i autònoma de cada idioma *nacional*. (...) Així, perquè tothom pugui comunicar-se amb tothom, n'hi ha prou que cadascú sàpiga només *dos* idiomes: el seu propi i una *interlingua* comuna a tots. (...) Això vol dir, però, que la coexistència dels idiomes nacionals amb la *interlingua* supranacional no serà pas jeràrquica» (1982:34, 37 i 38).

185. Sobre això, Mackey observa que «en el marc de l'Estat sobirà, els individus que s'han d'encarar amb aquestes alternatives [llengua minoritària *versus* llengües supranacionals] poden optar entre el seu propi millorament o bé el del seu grup ètnic —des del moment en què tots dos ja no semblen coincidir més» (1991:57). En el cas estricte de Catalunya, la implantació del català com a llengua escolar sembla estar força assegurada, tot i que sembla probable que la població no vulgui perdre una bona competència en castellà i demani també de forma creixent, ja en l'educació primària, un bon coneixement pràctic de l'anglès —i, en altres nivells, d'altres llengües europees d'influència important, com l'alemany o el francès. De fet, aquesta internacionalització no sembla tan perillosa a Catalunya —on fins i tot pot ser beneficiosa per tal com introduiria el domini ampli d'un altre codi de comunicació exterior— com al País Valencià i a les Illes Balears, on la població podria dicotomitjar la decisió entre el català o, per exemple, l'anglès.